

SUPORT CONDUCTUAL POSITIU

***Prevenció i detecció dels trastorns de
conducta en l'àmbit escolar***

- Treball Final de Grau en Mestres d'Educació Primària -

Elisa López García

Curs 2014-2015

Tutora: Esther Fatsini

Grau en Mestres d'Educació Primària, grup M2-B

Menció en Educació Inclusiva i Atenció a la Diversitat

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Universitat de Vic

15 de maig del 2015

“Nuestro carácter es el resultado de nuestra conducta.”

Aristòtil

“Educad al niño y no será necesario castigar al hombre.”

Pitàgores

“Las conductas que suponen un riesgo para la calidad de vida de quienes la realizan y para su entorno, suponen un reto, un desafío, que la comunidad educativa ha de hacer suyo. El sujeto no tiene la culpa, la respuesta depende de nosotros, de nuestras actitudes, nuestra competencia, nuestra capacidad para enseñarle habilidades significativas que sean relevantes para comprender y regular de modo positivo y enriquecedor su entorno físico, social y personal”.

Tamarit (2005).

Agraeixo al professorat que ha format part del meu procés d'ensenyament-aprenentatge al llarg del Grau en Mestres d'Educació Primària, menció en Educació Inclusiva i Atenció a la Diversitat, per haver-me transmès tants coneixements sobre l'educació i per la seva ajuda sempre que ho he demanat.

En especial, vull agrair tot el treball i el temps que m'ha dedicat la meva tutora Esther Fatsini durant la realització d'aquesta investigació. La seva paciència i suport m'han ajudat sempre a seguir fins al final.

També, m'agradaria agrair a l'escola Cervetó el seu bon tracte i valuosos consells per omplir encara més la meva experiència com a futura mestra. En especial, agraeixo la col·laboració i l'ajuda de la cap d'estudis Núria, les dues tutores de 4t de Primària Montse i Núria i els seus infants.

Finalment, vull mostrar el meu agraïment a tota la meva família per estar al meu costat, especialment el meu pare per donar-me tots els ànims i suport que he necessitat en aquest temps.

*A tots ells i elles, **gràcies**. Sense vosaltres no hauria estat possible la realització d'aquest treball.*

Resum

L'estudi d'aquesta investigació es basa en l'anàlisi dels trastorns de conducta que pot presentar l'alumnat a les escoles, concretament en la seva prevenció i detecció, per aconseguir disminuir la seva presència a les aules.

La part de la prevenció ve donada pel Suport Conductual Positiu (SCP), sistema que té com a objectiu prevenir els problemes conductuals i la detecció es realitza a partir de la utilització d'eines formals que permeten visualitzar la convivència a l'aula amb la finalitat d'aconseguir una visió més íntegra i global.

L'actuació vers les conductes problemàtiques s'ha convertit en un dels objectius més importants a l'educació. Per poder ajudar en aquest repte, es vol aportar al professorat metodologies i tècniques que facilitin la tasca d'identificació i intervenció preventiva.

Paraules clau: Trastorns de conducta, Suport Conductual Positiu, prevenció, detecció, CESC (Conductes i Experiències Socials a Classe).

Abstract

The study of this research is based on the analysis of behavioral disorders that can present students in schools, particularly in the prevention and detection, in order to reduce their presence in the classroom.

An important part of prevention is done by Positive Behavioral Support (PBS), a system that aims to prevent behavioral problems and detection is made from the use of formal tools that allow to visualize living in the classroom with the aim of achieving a more complete and comprehensive approach.

The action toward problem behavior has become an important education goal. To assist in this challenge, we want to provide teachers with the methodologies and techniques that facilitate the identification task and preventive intervention.

Key words: Behavioral disorders, Positive Behavior Support, prevention, detection, CESC (Behaviors and Social Experiences in Class).

Índex

1.Introducció.....	5
1.1 Justificació	5
2.Marc teòric.....	7
2.1 Trastorns de conducta.....	8
2.1.1 Factors de risc.....	9
2.1.2 Classificació dels trastorns de conducta	14
2.1.3 Classificació de les conductes per edats. La piràmide evolutiva.....	15
2.2 Suport Conductual Positiu (SCP)	16
2.2.1 Suport Conductual Positiu en l'àmbit escolar	17
2.2.2 Model de prevenció i intervenció en l'àmbit escolar.....	18
2.2.3 Prevenció Primària. Pla de Suport Conductual Escolar	20
2.2.3.1 Construir relacions positives amb els nens i nenes	20
2.2.3.2 Crear/dissenyar ambients de suport	22
2.2.4 Requeriments per a dur a terme el Pla de Suport Conductual Escolar.....	24
3.Marc pràctic	27
3.1 Pregunta d'investigació.....	27
3.2 Objectius	28
3.3 Metodologia	29
3.4. Tècniques emprades per la recollida d'informació.....	30
3.4.1 El registre.....	30
3.4.2 El qüestionari.....	30
3.4.2.1 Com portar a terme el qüestionari	32
3.4.2.2. Activitats posteriors a l'execució del qüestionari	34
3.4.2.3 Com calcular i elaborar els resultats del qüestionari	35
3.5 Anàlisi dels resultats del qüestionari.....	36
3.5.1 Classe de 4t-A.....	36
3.5.2 Classe de 4t-B	42
3.5.2 Anàlisi transversal de les dues classes	47
3.6 Propostes de millora	48
3.6.1 Altres propostes de millora segons el Suport Conductual Positiu	49
3.7 Conclusions dels resultats de l'estudi	51
4.Conclusions generals del treball	52
5.Bibliografia.....	56
6.Documentos electrònics.....	57
7.Annexos	58
Annex 1.....	58
Annex 2.....	59
Annex 3.....	60

1. Introducció

Aquest projecte de final de grau en Mestres d'Educació Primària, menció en Educació Inclusiva i Atenció a la Diversitat, sorgeix a partir del raonament sobre com col·laborar en la millora de l'ensenyament i l'educació, concretament centrant-se en l'apartat de com prevenir i detectar de forma precoç els possibles problemes que poden derivar-se de la conducta de l'alumnat a les escoles.

És important dir que la formació de l'alumnat no només es centra en l'aspecte d'adquirir coneixements i habilitats, sinó també en corregir, modificar i/o millorar aspectes relacionats amb la seva conducta, els quals donaran pas al seu desenvolupament dins la societat. Aquests aspectes conductuals són els que es manifesten, es desenvolupen i es corregeixen des de la infància i influiran completament en el seu desenvolupament educatiu i social del futur.

Per tant, la seva prevenció, detecció, correcció i millora ja des de les primeres etapes escolars i alhora potenciar i afavorir les relacions positives entre l'alumnat, és el que permet facilitar un millor desenvolupament de l'alumne o alumna i reduir al màxim el seu possible risc de fracàs escolar, ja sigui per un baix rendiment acadèmic o per problemes de socialització amb la resta dels seus companys i l'entorn.

Treballant sobre les emocions, tractant de forma positiva els conflictes, la conversa i mediació escolar, l'aplicació d'una disciplina positiva i, en definitiva, totes aquelles actuacions dirigides a millorar les relacions personals i socials, permetran crear un clima del centre que fomentarà el desenvolupament correcte de l'alumnat, el seu èxit escolar i el benestar del personal docent.

1.1 Justificació

El meu gran interès vers les conductes de l'alumnat a les escoles i la meva inquietud en aquest sentit, m'ha fet pensar que es poden utilitzar precisament altres coneixements i eines d'una altra disciplina com és la Psicologia, degut al seu gran coneixement respecte a la conducta humana i per poder aplicar-ho dins de la metodologia de l'ensenyament escolar.

Tot i que moltes escoles ja disposen d'equips multidisciplinaris, en els quals també poden participar psicòlegs, penso que també és important i convenient proporcionar al personal docent algunes d'aquestes eines de l'àmbit de la Psicologia per tal d'ampliar les alternatives i experiències, millorant i assolint nous reptes escolars.

El projecte que es proposa a continuació, tal com s'ha dit amb anterioritat, es desenvolupa sobre els temes relacionats amb la conducta, ja sigui per entendre millor la problemàtica que se'n deriva, la possibilitat de la prevenió i la detecció precoç, mitjans per poder corregir-la i possibles resultats.

2. Marc teòric

Les diferents tècniques de Modificació de Conducta parteixen de l'anomenat Model Conductual¹, el qual va néixer com una renovació i reacció sobre els corrents psicològics existents a l'inici del segle XX. La psicoanàlisi de Freud mencionava que existien molts elements no observables com l'inconscient i altres, raó per la qual va ésser necessari substituir aquests conceptes per altres més alineats amb les noves tendències, en les que la ment era objecte d'estudi a favor de la conducta.

El principi fonamental de la psicologia conductual nova, es basa en que la conducta de cadascú és el resultat de l'aprenentatge que s'adquireix en el context social en el qual es creix i es viu. D'aquesta forma, la conducta podia ser quantificada, analitzada objectivament i modificada, comprovant-se els possibles canvis. Aquesta modificació té com a objectiu provocar canvis mitjançant tècniques d'intervenció per aconseguir una millora en el comportament de les persones.

L'evolució històrica sobre l'estudi de la conducta a partir de l'any 1950, ha estat la següent:

- Entre els anys 1938-1958 té lloc el desenvolupament de les teories neoconductistes de l'aprenentatge, entre les quals destaquen els estudis realitzats per Skinner, elaborant lleis sobre el comportament per crear les bases d'actuació. Aquesta alternativa innovadora va aportar tant l'explicació sobre els trastorns de conducta com l'elaboració de propostes eficients per a solucionar-los.
- Als anys 70, les tècniques de modificació de la conducta es van començar a aplicar als problemes existents a les aules i a les conductes problemàtiques dels infants sense dificultats físiques ni cognitives.

¹ La Universitat Peruana de los Andes ha treballat molts d'aquests aspectes, els quals s'han pogut tenir accés durant la realització d'aquest treball.

D'acord amb els estudis i coneixements actuals vers la conducta, en el següent apartat es desenvoluparà amb detall què es considera trastorn de conducta (el qual ha de ser modificat), quins són els factors de risc que poden facilitar la seva aparició (ordenats en diferents apartats segons el seu context), com es poden classificar aquests trastorns de conducta, la piràmide evolutiva que classifica les males conductes per edats, entre altres.

A més, també s'explicarà de què tracta el Suport Conductual Positiu, sistema el qual té l'objectiu de prevenir els mals comportaments i, en definitiva, l'aparició de trastorns de conducta, especialment dins de l'àmbit dels centres escolars, indicant quin és el model de prevenció i intervenció i de què tracta la Prevenció Primària.

2.1 Trastorns de conducta

El desenvolupament emocional i social de qualsevol persona, tal com diu Planella (2009), s'inicia en el moment del seu naixement i continua al llarg de la seva vida, i és la base per mantenir relacions socials i un aprenentatge continuat.

Els infants poden patir problemes o trastorns de conducta (TC) al llarg de la seva vida i la seva escolarització. Aquests, segons defineixen diversos autors² són el conjunt de conductes que s'oposen a les normes socials i a les figures d'autoritat, on el resultat més destacat és la pertorbació de la convivència amb altres persones, ja siguin companys i companyes, pares i mares, professorat i/o altres persones. Font citant a Emerson (1995), també fa referència a la conducta problemàtica dins del seu article com:

Conducta culturalment anormal d'una intensitat, freqüència o durada que és probable que es posi en perill la seguretat física de la persona o dels altres, o que limiti seriosament l'ús dels recursos normals de la comunitat o que fins i tot li'n negui l'accés. (Font, 2001)

Existeixen conductes que, tot i que a una certa edat poden ser considerades com a un trastorn, el mateix comportament a una edat primerenca pot ser normal i habitual. Per

² García, Arnal, Bazanbide, Bellido, Civera, González, Peña, Pérez, Vergara (2011), citant els estudis de Fernández y Olmedo (1999).

la majoria d'infants aquestes males conductes apareixen en situacions específiques i transitòries, però és la intensitat i la persistència d'aquestes les que determinen, amb el temps, la magnitud i la necessitat d'intervenció (Planella, 2009).

Aquests problemes de conducta, segons la mateixa autora³, si apareixen en els primers anys de vida d'un infant, poden provocar que hi hagi un desenvolupament socioafectiu atípic, els quals afecten i no permeten que hi hagi un desenvolupament socioemocional i intel·lectual òptim. Aquest és definit com:

La capacitat que un nen adquireix, des del naixement i fins als cinc anys, per formar i mantenir relacions properes i segures amb adults i iguals, per experimentar, regular i expressar els sentiments de manera adequada socialment i culturalment, i per explorar l'entorn i aprendre. [...] es produeix en el context de la família i de la comunitat. (Planella, 2009).

A més, com diu la mateixa autora, en el cas que aquests problemes persisteixin més enllà de la primera infància, poden augmentar la resistència a qualsevol intervenció, provocant que les seqüeles puguin perdurar al llarg de molt temps, fins i tot quan creixin i siguin adults.

L'educació té com a objectiu preparar i formar a l'alumnat per a tota la vida per, finalment, contribuir en el seu desenvolupament humà. Dins d'aquest desenvolupament, un dels aspectes que persegueix l'educació és la prevenció sobre factors de risc que puguin dificultar-la a ella mateixa.

Per tant, donada la importància que tenen aquests trastorns de conducta en l'edat infantil, cal preveure i identificar d'una forma precoç aquests factors de risc que, posteriorment, ens permetran proporcionar plans de prevenció i estratègies d'intervenció per resoldre aquestes conductes problemàtiques.

2.1.1 Factors de risc

Els factors de risc que poden afavorir els trastorns de conducta dels infants són diversos. Pita, Vila i Carpenté (2002), els defineixen com aquelles característiques i/o circumstàncies detectables en les persones que estan associades amb l'augment de

³ Citant estudis de Powell, Dunlap i Fox (2006).

patir, desenvolupar o estar exposats a alguna cosa (malalties, problemes socials, entre altres).

La mala conducta dels infants està directament relacionada amb una sèrie de factors de risc, els quals poden ser previsibles. El resultat d'aquests, poden afectar a la seva adaptació a l'entorn social, familiar i escolar. Per aquest motiu, la detecció precoç i l'elaboració de plans de correcció i actuació, són elements molt importants per a corregir i evitar l'impacte personal en les persones.

Segons escriuen Pelegrin i Garcés de los Fayos (2008), els aspectes que tenen relació amb els trastorns de conducta dels infants són múltiples i es classifiquen en personals, familiars, escolars i ambientals:

- *Personals*: Són trets que poden originar dificultats relacionades amb l'entorn, com per exemple temperament difícil, extraversió, baixa capacitat per resoldre conflictes, trastorns d'aprenentatge, actituds i comportaments favorables cap a conductes de risc, entre altres.
- *Familiars*: Els investigadors i les investigadores estan d'acord amb la rellevància que tenen els factors familiars envers el desenvolupament dels trastorns de conducta en les persones, tal com mencionen diversos autors⁴. La família és el punt de referència pels infants, la qual transmet normes, comportaments, conductes i valors.
- *Escolars*: L'escola és un punt bàsic i essencial pel desenvolupament d'infants i joves, lloc on passen gran part del seu temps. Per exemple, el fet que el docent transmeti poc suport a l'alumnat o tenir companys i companyes molt violents, pot tenir un impacte important sobre els estudiants.

⁴ García, Arnal, Bazanbide, Bellido, Civera, González, Peña, Pérez, Vergara (2011), citant els estudis de Diaz-Sibaja (2005).

- **Ambientals:** Altres organitzacions de nivell superior, com per exemple les comunitats (zona o barri on resideix i/o estudia l'infant), els mitjans de comunicació, estatus social i econòmic... Influeixen molt sobre la vida dels nens i nenes en funció del suport que donin a aquests. Per exemple, segons el nivell d'inclusió d'infants i adults en activitats comunitàries, tals com casals, biblioteques, centres d'esport, entre altres.

D'acord amb els quatre criteris anteriorment mencionats, s'ha elaborat la següent taula on es classifiquen els factors de risc que poden desenvolupar diversos trastorns de conducta, segons Pelegrín (2004) i Diaz-Sibaja⁵ (2005):

	Pelegrín	Diaz-Sibaja
Personals	<ul style="list-style-type: none"> • Sexe (per a identificar tendències entre un i l'altre sexe) • Edat (evolució del comportament des de la infància) • Variables biològiques • Aparició primerenca • Generalització de la situació • Agressió física • Ira • Baix autocontrol • Impulsivitat • Baixa tolerància a la frustració • Egocentrisme/competitivitat • Falta d'empatia 	<ul style="list-style-type: none"> • Temperament difícil • Extraversió • Impulsivitat (variable de personalitat) • Impulsivitat cognitiva • Cerca de sensacions • Inestabilitat afectiva • Dificultat en la solució de problemes • Atribucions i distorsions cognitives • Baixa capacitat verbal • Dèficit d'habilitats socials i pobre empatia • Baixa autoestima • Pobre desenvolupament moral • Altres trastorns (trastorn per

⁵ Mencionat per García, Arnal, Bazanbide, Bellido, Civera, González, Peña, Pérez, Vergara (2011).

	<ul style="list-style-type: none"> • Distorsió en la percepció de la situació • Locus de control extern • Dèficit en habilitats socials • Biaixos cognitius • Lideratge (mesura la popularitat, iniciativa i confiança en sí mateix) • Baixa consideració cap als altres • Retraïment social/Aïllament • Inestabilitat emocional • Extraversió • Dessensibilització emocional • Justificació cognitiva • Intencionalitat • Hostilitat • Comparació social • Transferència de l'excitació 	<p>dèficit d'atenció, consum de drogues, trastorn del control dels impulsos)</p>
Familiars	<ul style="list-style-type: none"> • Família (situació i entorn familiar) • Aprenentatge de comportaments, creences i actituds a través de models familiars • Estrès dins la família • Càstig corporal • Reprimendes verbals • Maltractament físic i emocional a la infància 	<ul style="list-style-type: none"> • Psicopatologia dels pares (alcoholisme, drogoaddicció, conducta antisocial, depressió de la mare i/o del pare) • Estils educatius (falta de supervisió, utilització excessiva dels medis disciplinaris, mala qualitat de les relacions)

Escolars	<ul style="list-style-type: none"> • Conducta “bullying” • Factors interns de la pròpia institució (el professorat dóna poc suport, tenir companys y companyes violents/es, etc.) • Inadaptació escolar • Vigilància i intervenció inadequada en el lloc d'esbarjo • Influència i característiques en el grup d'iguals • Rebuig dels iguals • Canvis en l'escala de valors (són diferents als de l'infant o que el centre no els sosté al llarg del temps) 	<ul style="list-style-type: none"> • Baix rendiment escolar
Ambientals	<ul style="list-style-type: none"> • Video-jocs • Influència dels medis de comunicació • Baix nivell socioeconòmic • Consum de substàncies nocives (drogues) 	

Taula 1. Factors de risc. Elaboració pròpia.

Com pot apreciar-se a través d'aquesta taula, tant Pelegrin com Diaz-Sibaja consideren que existeix una gran acumulació de factors de risc dins dels àmbits personals i familiars.

Segons mencionen Bragado, Bersabé i Carrasco⁶ (1999), sembla que els trastorns de conducta són més freqüents en els nois més joves, mentre que els trastorns emocionals, tals com depressió o ansietat, generalment predominen en les dones, especialment en l'adolescència.

A més, la probabilitat de patir ansietat per separació dels pares o dèficit d'atenció, es redueix a mesura que els infants s'acosten a l'adolescència⁷ i el risc de patir depressió augmenta amb l'edat⁸.

Respecte a les males conductes,⁹ expliquen que es troben associades amb el baix nivell socioeconòmic, el fet de conviure només amb el pare o la mare i el fracàs escolar.

2.1.2 Classificació dels trastorns de conducta

Les conductes problemàtiques poden ser expressades de diverses formes. Aquestes, són definides per Planella¹⁰ (2009) com "un patró repetit de conducta que interfereix o pot tenir el risc d'interferir en l'òptim aprenentatge de les interaccions socials amb adults i iguals." Font¹¹ (2008) explica també que aquesta conducta "representa una interacció dinàmica, continuada i recíproca entre les respostes de l'alumnat i les reaccions del seu entorn."

Aquestes conductes problemàtiques es poden dividir o classificar en dos grups diferents:

- *Conductes externalitzants (TCE)*: Agressions verbals o físiques, rebequeries, destrucció de la propietat, hiperactivitat, delinqüència i agressivitat davant l'advertència d'un adult, entre altres.

⁶ Fent referència a estudis d'Anderson, Williams, McGee y Silva (1987); Costello (1988); Cohen, Cohen y Brook (1993); Lewinshon, Hops, Roberts, Seeley y Andrews (1993); McDermott (1996); Peterson, Zhang, Santa Lucia, King y Lewis (1996).

⁷ Estudis de Bird (1989); Cohen, Cohen, Kasen (1993); Bragado (1994); McDermott (1996).

⁸ Estudis de Bird, Gould, Yager, Staghezza y Canino (1989); Lewinshon (1994); Del Barrio, Moreno y López (1997).

⁹ Estudis de Costello (1988); Bird (1989); Costello, (1989); Velez, Johnson y Cohen (1989).

¹⁰ Citant estudis de Smith i Fox (2003).

¹¹ Citant estudis de Jackson i Veeneman Panyan (2002).

- *Conductes internalitzants (TCI)*: Desobediència, introversió, rutines inadequades respecte al menjar o dormir, depressió, ansietat, inhibició social, entre altres.

2.1.3 Classificació de les conductes per edats. La piràmide evolutiva

Segons Lahey i Loeber (1994), per comprendre la conducta problemàtica és necessari conèixer la seva evolució, explicada a través de la que denominen “piràmide evolutiva”, mostrada a continuació:

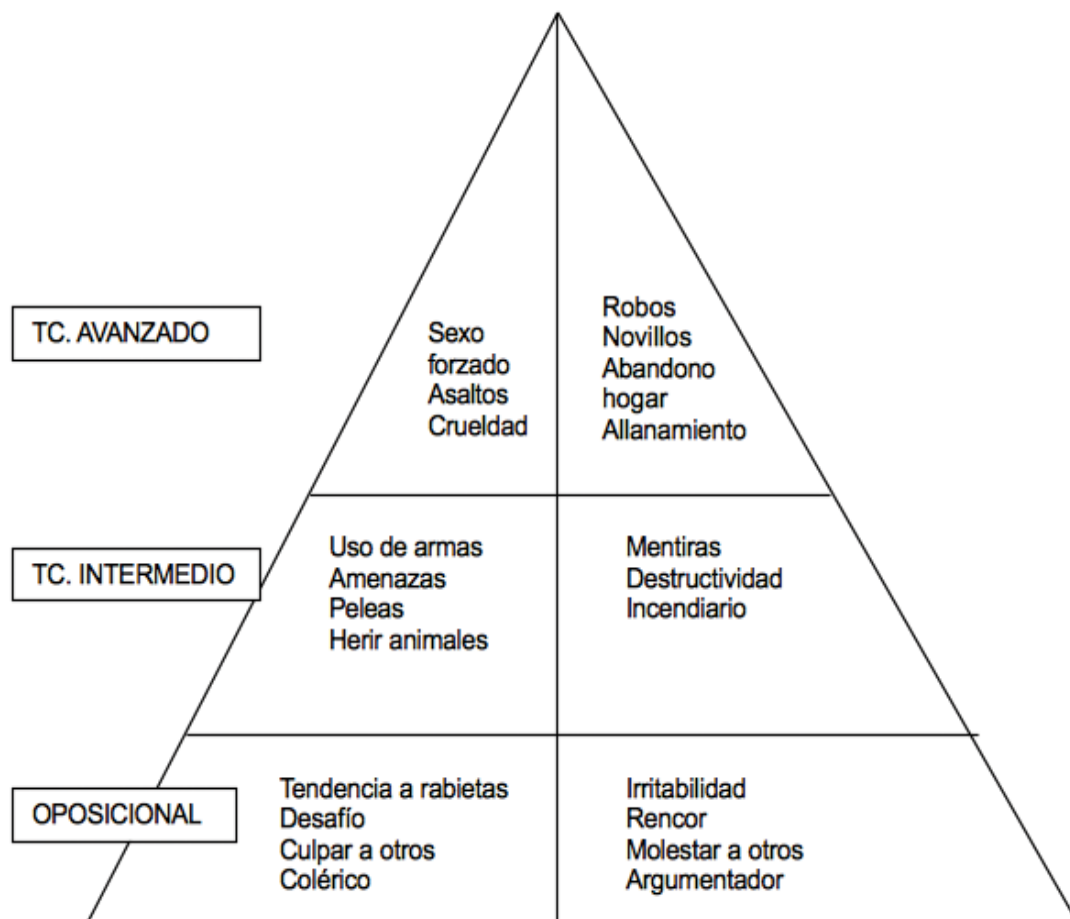

Figura 1. Piràmide evolutiva (Lahey i Loeber, 1994).

Dins d'aquesta piràmide, de forma horitzontal es representa la prevalença i en vertical, de baix cap amunt, correspon a l'edat d'inici de les conductes. Les conductes de

trastorn negativista¹² apareixen situades a la base de la piràmide i les de trastorn dissocial¹³ a la part superior d'aquesta.

Les conductes de trastorn negativista generalment apareixen més aviat, entre els 4-6 anys. Aquestes conductes negativistes es solapen amb el començament de conductes dissocials.

En general, molts infants presenten conductes oposicionistes, corresponents a aspectes i experiències relacionades amb el seu desenvolupament, però només quan aquestes actituds s'incrementen i persisteixen al llarg del temps, convertint-se en un patró de conducta, poden ser definides com a trastorn de conducta.

Segons l'anàlisi realitzada per Loeber i Hay (1997), l'edat mitja en què es manifesten els problemes de conducta lleus té lloc als 7 anys. En referència a la conducta problemàtica moderada, la seva manifestació es detecta aproximadament als 9 anys. Finalment, els problemes greus apareixen al voltant dels 12 anys.

L'inici de les conductes desobedients i desafiantes apareix a la llar, estenent-se a l'escola i la comunitat, de la mateixa forma que la conducta amb agressions físiques, també iniciada amb els familiars i iguals, estenent-se posteriorment a gent desconeguda.

2.2 Suport Conductual Positiu (SCP)

El Suport Conductual Positiu, també anomenat SCP, tal com explica Font (2008) "és un exemple concret d'un nou enfocament que s'aplica al tractament de les conductes

¹² Comportament dirigit a l'autoritat caracteritzat per conductes oposicionistes, desobedients, desafiantes i agressives. Els infants que pateixen aquest trastorn tenen constants discussions i desafiaments amb adults, rabietes freqüents, es neguen a complir les normes o demandes dels altres, realitzen actes que molesten o alteren el benestar d'altres persones, acusen dels seus errors a terceres persones, mal vocabulari, són susceptibles a ser ofesos fàcilment pels altres, rancorosos i venjatius. (Quiroga, Paradiso, Cryan, Auguste i Zaga, 2004).

¹³ Comportaments continuats que no respecten les lleis, les normes i els drets bàsics dels altres membres de la societat i que es presenten a la llar, a l'escola o centres educatius i a la comunitat. Entre aquests comportaments es destaquen les conductes agressives que causen danys físics o a propietats, amenaces a altres persones o animals, violacions a lleis i robatoris. Rebuig per part dels progenitors, temperament infantil complicat, falta de supervisió, família nombrosa, maltractament físic o abús sexual... Són alguns factors que predisposen a patir aquest trastorn. (Quiroga, Paradiso, Cryan, Auguste i Zaga, 2004).

problemàtiques de l'escola. Es caracteritza per una perspectiva sistèmica, ecològica, proactiva i positiva." Aquestes conductes problemàtiques, com explica també Font (2001), poden causar greus problemes en la qualitat de vida i el desenvolupament de les persones que les mostren i de les que formen part del seu entorn, creant exclusió social (Emerson, 1995).

Igualment, Font¹⁴ (2008) menciona que el SCP és definit com "una aplicació d'intervencions i sistemes conductuals positius per aconseguir canvis de conducta socialment importants." Dunlap i Carr (2007) també expliquen que el SCP és "una estratègia d'intervenció que es basa en les ciències de la conducta, i que centra el seu interès en la millora de la qualitat de vida individual i en la resolució de les conductes problemàtiques i altres problemes d'adaptació conductual."

2.2.1 Suport Conductual Positiu en l'àmbit escolar

Inicialment, l'enfocament del SCP era de caràcter individual, però actualment ha passat a ser un pla d'intervenció per a tota l'escola¹⁵, ja que el principi bàsic d'aquest sistema ha de ser la prevenció, actuant abans que es produeixi cap conducta inadequada.

L'objectiu que persegueix el SCP no és disminuir ràpidament les males conductes, sinó que vol aconseguir canvis perdurables en el temps que produeixin un impacte a la vida de l'alumnat i en la cultura de les escoles (Font, 2008).

Quan aquest sistema es vol aplicar en l'àmbit escolar, com diu el mateix autor, cal tenir en compte tres ítems essencials per treballar de forma preventiva:

- 1) Abans que tingui lloc cap conducta inadequada, cal modificar l'entorn.
- 2) Ensenyar habilitats adequades i/o alternatives com a estratègia més útil i pràctica.
- 3) Desenvolupar un entorn ric i estimulants que aculli la varietat de característiques de l'alumnat, així com les seves necessitats, capacitats i interessos.

¹⁴ Cita els estudis de Sugai, Horner, Dunlap, Hieneman, Lewis, Nelson, Scott, Liaupsin, Sailor, Turnbull A.P, Turnbull H.R, Wickham, Wilcox, Ruef (2000).

¹⁵ *Ibidem*.

Per entendre les conductes problemàtiques i la forma més adequada per actuar sobre aquestes, Font (2001) explica que, segons Bambara i Knoster (1998), hi ha quatre premisses bàsiques que cal tenir en compte:

1) *“Les conductes problemàtiques es relacionen amb el context.”*

Normalment, són originades per l'entorn i, per tant, no parteixen de la pròpia persona.

2) *“Les conductes problemàtiques tenen alguna funció per a l'alumne.”*

Amb aquestes conductes, la persona que les realitza té l'objectiu d'aconseguir uns resultats determinats, substituint respostes socialment acceptables.

3) *“Les intervencions efectives es fonamenten en una comprensió àmplia de la persona, en els seus contextos socials i en la funció de la conducta problemàtica.”*

Quan es vol intervenir en les conductes d'un nen o nena, és imprescindible entendre el seu entorn i context social i l'objectiu que pretén aconseguir amb els seus actes.

4) *“El Suport Conductual Positiu s'ha de basar en valors centrats en la persona i que respectin la dignitat, les preferències i els objectius de cada alumne.”*

La implementació del sistema SCP ha de tenir en compte els valors, preferències i objectius del propi alumne o alumna, i no només els del professorat, pares i mares.

2.2.2 Model de prevenció i intervenció en l'àmbit escolar

Per poder resoldre els problemes conductuals en el context escolar, es fa referència al model piramidal a tres nivells, el qual té l'objectiu de “promoure el desenvolupament socioemocional adequat en el marc de la família i en els entorns educatius de la petita infància” (Planella, 2009).

Aquest marc teòric, segons menciona la mateixa autora, “es basa en el model preventiu de salut pública, inclou tres nivells d’estratègies d’intervenció i ha estat adaptat i aplicat recentment per prevenir problemes de conducta escolars.” (Walker, 1996; Sugai, 2000).

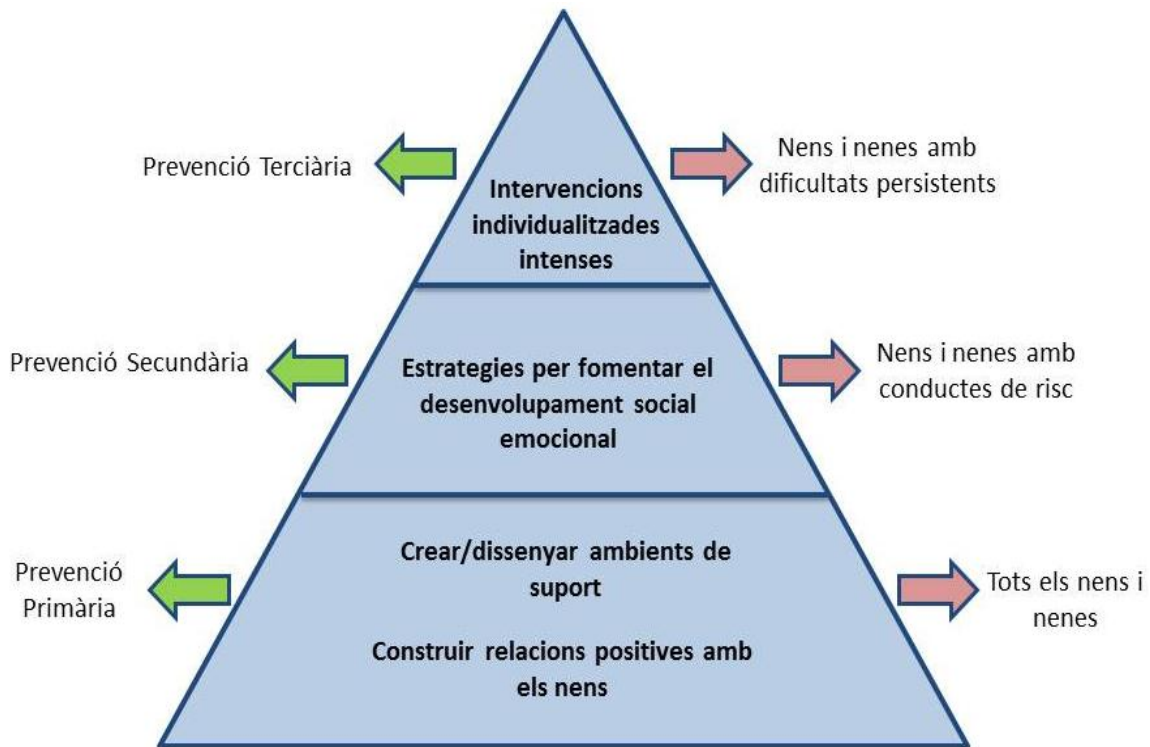

Figura 2. Enfocament preventiu del comportament problemàtic en tres nivells (Triangle d'ensenyament). Elaboració pròpia a partir de Font (2008) i Planella (2009).

Segons expliquen Planella (2009) i Font (2008):

- El primer nivell (*Prevenció Primària*) correspon a les estratègies de prevenció universals, dirigides a tot l'alumnat i personal docent amb intervencions educatives dins de tot l'entorn escolar.
- El segon nivell (*Prevenció Secundària*) consta d'actuacions més intenses dirigides a l'alumnat que necessita un suport major que la resta i on es detecta i/o mostren factors de risc cap a conductes problemàtiques.

- El tercer nivell (*Prevenició Terciària*) ofereix una intervenció intensiva i dirigida a aquell alumnat que no respon als nivells anteriors i que presenta actuacions i problemes de conducta greus i persistents (alumnes d'alt risc).

2.2.3 Prevenició Primària. Pla de Suport Conductual Escolar

Tal com s'ha dit anteriorment, suposa el primer nivell d'actuació que anticipa les possibles dificultats i ensenya conductes correctes a tot l'alumnat, mostrant allò que han i no han de fer i quines són les conductes adequades, establint al mateix temps un sistema de comunicació entre alumnes i professorat per poder ajustar-se d'una manera òptima dins el context escolar (Font, 2008).

Per tant, es tracta d'un sistema en què els centres escolars desenvolupen estratègies i pràctiques per poder avançar-se i fer front a les possibles conductes problemàtiques de l'alumnat.

2.2.3.1 Construir relacions positives amb els nens i nenes

L'objectiu és facilitar a tots els nens i nenes un entorn segur i factible en què es puguin desenvolupar i mantenir relacions de qualitat entre l'infant, la família, els seus companys i companyes, els i les mestres i altres possibles cuidadors o cuidadores.

Fomentar i afavorir aquestes relacions positives entre infants i adults basades en la confiança, la comprensió, la cura i l'atenció, incrementa els bons resultats en les següents edats, segons Planella¹⁶ (2009) i és un element essencial per un ensenyament de qualitat. De la mateixa forma, invertir temps per part dels adults en promoure relacions positives, pot estalviar futurs esforços dirigits a aplicar estratègies d'avaluació i intervenció.

Aquestes relacions positives, també permeten que hi hagi un correcte desenvolupament socioemocional, ja que segons menciona la mateixa autora¹⁷, "la vinculació de lligams, la confiança i les relacions d'afecte amb els adults (pares,

¹⁶ Estudis de Webster-Stratton i Hammond (1997).

¹⁷ Citant a Thompson (2001).

cuidadors, mestres...) durant la primera infància estableixen les bases per a les posteriors relacions positives amb els iguals i mestres.”

Alguns exemples d'estratègies dirigides a construir aquestes relacions positives, tal com suggereix Planella (2009), poden ser:

- Repartir enquestes per facilitar la conversa entre pares, mares, fills i filles.
- Saludar a tots els infants quan entren a classe pel seu nom.
- Durant el joc, seguir la iniciativa que porta el nen o nena.
- Mantenir un diàleg amb l'infant sobre el seu esmorzar o un altre element.
- Fer visites al seu domicili.
- Escoltar atentament i valorar totes les seves idees, propostes, històries i anècdotes.
- Enviar a casa seva cartes positives.
- Elogiar i encoratjar sovint a l'infant.
- Compartir informació i trobar aspectes en comú amb el nen o nena.
- Demanar que porti a l'aula fotografies seves i de la seva família, joguines o objectes de valor per a ell o ella per poder-les compartir amb la resta de companys i companyes.
- Convertir al nen o nena en protagonista de la setmana.
- Reconèixer i valorar el seu esforç i fer-li compliments.
- Dir als seus pares que el seu fill ha tingut molt bon dia.
- Preguntar-li quin és el seu llibre preferit i llegir-lo a tota la classe.
- Escriure les virtuts de l'infant a una camiseta i fer-li posar.
- Jugar amb ell o ella al pati.
- Anar amb el nen o nena a una activitat extraescolar.
- Aprendre l'idioma que es parla a casa d'aquell infant.
- Quan fa correctament alguna cosa, felicitar al nen o nena i fer-li una abraçada o qualsevol altre senyal positiu.
- Quan realitza algun acte dolent dir-li, per exemple: “Avui has tingut un mal dia, però segur que demà ja serà molt millor...”
- Dir que se l'ha trobat molt a faltar quan, per algun motiu, no ha anat a l'escola.

2.2.3.2 Crear/dissenyar ambients de suport

Per poder aconseguir i promoure uns resultats idonis en tot l'alumnat, cal crear un entorn físic on hi hagi suports d'alta qualitat, ja sigui a l'escola, a l'aula, a casa, entre altres:

- Tal com diu Planella¹⁸ (2009), és necessari organitzar i facilitar “esdeveniments situacionals” per tal que les circumstàncies incrementin les possibilitats de què es puguin manifestar les conductes.

Es pot donar l'exemple de què hi hagi infants els quals un cert objecte (joguina, manta, fotografia, etc.) els hi proporcioni tranquil·litat, seguretat i confort, i el fet de no tenir-ho a prop els produeix estrès i/o nerviosisme. Quan això passa, facilita que es pugui produir una situació en què el nen o nena s'enfadi, estigui més sensible i faci rebequeries quan se'l parla o quan se'l demana alguna cosa. La prevenció en aquest cas consisteix a proporcionar aquell objecte de confiança o un similar en un lloc proper i accessible per l'infant per tal que el pugui trobar i usar quan ho necessiti.¹⁹

També es pot facilitar un entorn de suport pels infants mitjançant “estímul antecedents”, com per exemple “demandes dels adults i companys, la presència de certes persones, olors, sons i estímuls tàctils”.²⁰

- Per poder establir relacions de suport entre els mestres i alumnat i fomentar interaccions positives entre els mateixos infants, cal una disposició adequada de l'aula que faciliti espais confortables, una correcta organització de la classe, uns horaris equilibrats i consistents que permetin preveure què passarà, unes rutines en petit i en gran grup, activitats més i menys estructurades i una bona relació entre el personal docent i l'infant.²¹

¹⁸ Citant a Friman i Hawkins (2006).

¹⁹ Planella, 2009.

²⁰ Ibídem.

²¹ Ibídem.

- Fixar una normativa clara de conducta i unes conseqüències consistents i estables per tal que es pugui promoure un aprenentatge d'habilitats autoreguladores. Aquestes normes es poden escriure en murals amb dibuixos i exemplificar-les amb casos positius i negatius.²²
- Les activitats de classe han de ser motivadores, divertides, creatives i organitzades, ja que mentre els infants dediquen el seu temps en realitzar-les, es disminueixen les probabilitats de què apareguin conductes problemàtiques.²³

Planella (2009) menciona que Benedict, Horner i Squires (2007) van plantejar 9 diferents hàbits per ser utilitzats a l'etapa d'educació infantil. Tot i així, aquestes rutines també poden ser empleades a l'etapa d'Educació Primària de forma més consistent:

- 1) Penjar a la classe un mural on apareguin de 3 a 5 normes positives.
- 2) Penjar també l'horari de classe en un lloc visible on apareguin també les rutines de forma visual (dibuixos, fotografies...).
- 3) Crear una matriu on apareguin totes les rutines de l'aula amb les seves expectatives de conducta i disposar-la en un lloc visible per a tots.
- 4) Realitzar senyals verbals, físiques, auditives, visuals o gestuals per representar un canvi d'una activitat a una altra.
- 5) Avisar sempre abans d'aquests canvis d'una activitat a una altra: "queden cinc minuts...", "aviat acabarà aquesta activitat...", etc.

²² Ibídem.

²³ Ibídem.

- 6) Utilitzar de forma verbal precorreccions de la conducta cap a un o més infants, quan encara no hi ha cap problema de conducta. Per exemple: “Recordeu que heu de deixar jugar a tothom a la pilota.”
- 7) Reconèixer quan aquell infant fa una conducta correcta utilitzant, per exemple, elogis quan ajuda als seus companys o companyes, quan seu correctament, etc.
- 8) Per cada 4 afirmacions positives, realitzar-ne 1 de negativa; les positives ajuden al nen o nena a aprendre (“gràcies per ajudar-me a recollir”) i les negatives impliquen un aprenentatge on s’inclou també un avís (“demana perdó a la teva companya, li has fet mal”).
- 9) Realitzar elogis verbals immediats i específics quan es fa una conducta adequada. Per exemple: “Ets un bon company per haver ajudat a la Maria”, “M’agrada que demanis perdó quan fas les coses malament”. Els elogis més generals no són tan recomanables, com per exemple: “Bona feina!”, “Ben fet”.

2.2.4 Requeriments per a dur a terme el Pla de Suport Conductual Escolar

Segons Font (2008), per dur a terme aquest pla els centres educatius haurien de fer el següent:

- Anomenar un equip que sigui representatiu del professorat del centre per coordinar la conducta dins l’escola.
- L’equip ha d’acordar un horari de treball i de reunions.
- Aquest equip ha de definir el que s’està fent actualment, quines necessitats hi ha, els punts a millorar i les prioritats a acordar.
- Respecte a les necessitats definides, elaborar un pla d’acció en el qual s’indiquin i es doni resposta a les prioritats de millora de l’escola.

- Al mateix temps, ha d'identificar les necessitats de formació del propi equip i del personal docent.

Tal com proposa Font²⁴ (2008), el pla d'acció del Suport Conductual Positiu escolar hauria d'incloure els següents aspectes:

1) *"Compromís i acord del Claustre de professors."*

Abans de començar el pla, és necessari aquest acord i compromís per tal que tot el personal docent assumeixi la responsabilitat de donar suport, portar-lo a terme i es consideri també com a un projecte propi.

2) *"Declaració de principis."*

Tots els centres haurien de disposar d'una declaració de principis i valors en la qual quedin correctament reflectits els seus objectius, la metodologia de l'ensenyament i de l'aprenentatge. Aquests principis seran la base per a prendre decisions educatives.

3) *"Expectatives escolars."*

En línia amb l'anterior declaració de principis, l'escola ha de tenir ben definides les expectatives conductuals o normes que afecten i s'esperen dels alumnes i les alumnes en cada moment, facilitant que es compleixin les tasques escolars i unes relacions socials idònies.

4) *"Procediments per ensenyar les expectatives establertes."*

Un cop s'ha definit la normativa i les expectatives anteriors, l'escola ha de definir un sistema per ensenyar-les a l'alumnat.

5) *"Conjunt de procediments per fomentar les expectatives escolars."*

Per incrementar el correcte comportament de l'alumnat, les escoles haurien de fomentar que els nens i nenes tinguin i utilitzin unes habilitats socials

²⁴ Citant estudis de Lewis i Sugai (1999); Horner, Sugai, Todd i Lewis-Palmer (2005).

adequades, en les quals és important també que es mantingui una bona interacció amb el centre.

6) *“Conjunt de procediments per evitar les conductes problemàtiques.”*

Tot i les accions preventives, l'escola ha de modificar els seus codis de conducta per preveure situacions en les quals encara es presentin conductes problemàtiques i acordar-ne els passos que es duran a terme.

7) *“Procediments per avaluar l'impacte de l'aplicació del Pla de Suport.”*

És imprescindible dins del pla de suport que es mantingui un registre continu de totes les dades i decisions preses, el qual oferirà un indicador del clima de l'escola i del propi sistema de convivència i també permetrà prendre futures accions/plans.

Dins de les múltiples possibilitats de treball que permet el Sistema Conductual Positiu, aquest projecte s'ha basat en els problemes de conducta entre iguals²⁵ que puguin existir dins d'una classe, com detectar-los i com prevenir-los. En les relacions entre iguals poden existir una sèrie d'agressions i fets, motivats per diversos fenòmens tals com: hiperactivitat d'un alumne o alumna, avorriment a classe, falta de normes, la desmotivació i inclús l'anomenat abús escolar.

En les conductes problemàtiques d'aquest abús escolar entre iguals, segons Collell i Escudé (2006a), existeixen tres rols perfectament identificats: agressors, víctimes i espectadors. No es pot oblidar que aquests últims tenen la capacitat de mantenir i/o inhibir les situacions conflictives.

²⁵ Es considera una relació entre iguals aquella que es dona dins de la classe, en un pla de simetria horitzontal. (Collell, Escudé, 2006b).

3. Marc pràctic

El projecte d'investigació emmarcat dins del Suport Conductual Positiu, més concretament amb la Prevenció Primària i la detecció dels trastorns de conducta, s'ha portat a terme a l'escola Cervetó de Granollers. L'elecció d'aquest centre ha estat motivada per tres aspectes: 1) es van fer les Pràctiques III en aquesta escola, 2) vaig estudiar en aquest centre durant 15 anys i 3) per l'excel·lent tracte, col·laboració i disponibilitat, tant per la cap d'estudis com per la resta de professorat per poder dur a terme un projecte com aquest.

El curs escollit ha estat 4t de Primària (tant 4t-A com 4t-B), ja que durant l'estada de Pràctiques III he compartit moltes sessions amb aquests infants, la qual cosa m'ha permès arribar a un cert coneixement sobre aquest alumnat i observar un alt grau de problemes de conducta. Per tot això, es pensa que és un bon escenari per realitzar aquesta investigació.

El període de treball pràctic a l'escola va iniciar-se el mes d'abril i, tot i que aquest Treball Final de Grau finalitza dins la primera quinzena de maig, l'objectiu és continuar treballant amb l'escola algunes setmanes més ja que hi ha punts de la investigació que no s'han pogut completar per falta de temps dins de l'agenda d'activitats que té planificat el centre.

3.1 Pregunta d'investigació

Com es poden prevenir i detectar les conductes problemàtiques en els infants de les escoles?

El professorat de les escoles tenen detectat una sèrie de comportaments problemàtics dins del seu alumnat. Els alumnes i les alumnes poden tenir una visió igual o diferent sobre el que ells i elles perceben, la qual possiblement no ha estat detectada pel personal docent, aspecte que la converteix totalment complementària (visió del professorat + visió de l'alumnat).

Tal com explica Bisquerra (2014), l'alumnat coneix perfectament les conductes problemàtiques dels seus companys i companyes i el rol que juga cadascun d'ells i elles

en les diferents situacions que tenen lloc. “Els nois i noies d’una classe són els experts del seu grup i saben què passa entre els seus companys i companyes, la gravetat de les accions, des de quan succeeix, etc. Preguntar a l’alumnat és, doncs, una opció imprescindible.”

Així doncs, en aquesta investigació es vol aconseguir que els propis infants puguin expressar clarament la seva percepció vers els actes conductuals dels seus companys i companyes.

3.2 Objectius

En aquest treball es pretén ajudar a prevenir i identificar els problemes de conducta dels infants que puguin mostrar-se a l’aula, amb la finalitat d’aconseguir que en un futur puguin tenir un bon desenvolupament social i emocional. Concretament es vol aconseguir:

- Respecte a l'àmbit teòric:

- Conèixer més a fons què són els trastorns de conducta, els seus factors de risc i com es classifiquen.
- Conèixer què és i com es treballa el sistema de Suport Conductual Positiu com a mètode per prevenir, detectar i tractar els possibles trastorns de conducta a les escoles.

- Respecte a l'àmbit pràctic:

- Aprendre a utilitzar i treballar amb eines d’avaluació de problemes conductuals.
- Identificar i buscar les conductes problemàtiques i els individus que les provoquen en l’etapa de l’Educació Primària, concretament a 4t.
- Facilitar instruments i estratègies al personal docent per poder detectar trastorns de conducta.
- Suggestir al personal docent sobre com actuar vers les problemàtiques de conducta detectades.

3.3 Metodologia

Per poder realitzar un bon treball d'investigació, cal definir des de l'inici què es el que es vol fer i aconseguir, quins seran els objectius a complir, quina investigació es durà a terme, en quin context es farà i quin tipus de dades s'obtindran. Per aquest motiu, el plantejament metodològic permet saber quines seran les eines més apropiades per la nostra investigació i pels nostres propòsits inicials.

Per l'elaboració de l'estudi, s'han utilitzat dues eines de recollides de dades: el registre i el qüestionari. Aquests mètodes d'investigació, segueixen una metodologia com a base de la investigació que té l'objectiu d'oferir i mostrar dades i resultats tant quantitatius com qualitatius. Cal considerar, però, que la realitat sobre la qual es fa aquesta investigació és dinàmica, ja que es tracta d'una escola on cada curs i alumnat és diferent i únic a la resta.

La metodologia emprada s'emmarca dins del paradigma sociocrític, que té l'objectiu d'analitzar els canvis socials i poder donar respostes als problemes que sorgeixen d'aquests.

Aquesta investigació és aplicada i està orientada a donar respostes i resoldre els possibles problemes que es detectin. És transversal, donat que el qüestionari es realitza en un únic moment a l'alumnat i el registre també es fa en un únic moment a les tutores corresponents.

També és exploratòria i explicativa, ja que es detallen els resultats obtinguts de l'estudi i les seves relacions; el qüestionari a l'alumnat mostra dades empíricoanalítiques o quantitatives²⁶ i l'establiment de conclusions mostra dades qualitatives²⁷; el marc on es porta a terme és sobre el terreny natural (l'escola i les aules); i idiogràfica, ja que farà èmfasi sobre la resolució dels problemes concrets detectats.

²⁶ "Es centra en aquells aspectes susceptibles de ser quantificats." (Zaragoza, 2004). "Manipulació de la variable independent [...] per la utilització de qüestionaris de resposta tancada o qualsevol altra forma de recollida d'informació que suposi un elevat grau d'estandardització." (Maturrano, 2006).

²⁷ "S'orienta a l'estudi dels significats de les accions humanes i de la realitat social." (Zaragoza, 2004). "Concepció interpretativa de la realitat, on l'objecte no és la cerca d'explicacions sinó la comprensió de l'objecte estudiat [...] hi ha una participació activa dels subjectes en la construcció de la realitat." (Maturrano, 2006).

3.4. Tècniques emprades per la recollida d'informació

La recollida de dades s'ha centrat en les dues aules de 4t de Primària de l'Escola Cervetó de Granollers, utilitzant els següents mitjans: un registre a la tutora de cada aula i un qüestionari a l'alumnat.

La importància de la utilització d'instruments ve determinada per la necessitat d'avaluar i disposar de dades respecte a la situació real de les aules en un moment determinat i la planificació per millorar cadascuna d'aquestes utilitzant les estratègies que proposa la Prevenció Primària del Suport Conductual Positiu.

3.4.1 El registre

Tal com s'ha dit anteriorment, es començarà per realitzar un registre amb les tutores de cada classe per tal d'extreure inicialment quants i quins alumnes manifesten agressivitat, victimització (física, verbal i agressió relacional²⁸) i prosocialitat²⁹.

Les dades obtingudes de cada registre amb les tutores, es compararan amb els resultats obtinguts pel qüestionari posteriorment realitzat al seu alumnat. Aquesta comparació de dades permetrà que el tutor o tutora de la classe pugui apreciar de forma més realista quina és la situació del seu alumnat, ja sigui en un major detall dels aspectes/conceptes com observant situacions que potser li havien passat desapercebudes. Aquesta eina, juntament amb el qüestionari del què es parlarà a continuació, possiblement guanyarà la seva confiança per continuar utilitzant-los en el futur. El document per poder fer el registre als tutors o tutores apareix a l'*Annex 1*.

3.4.2 El qüestionari

El qüestionari que s'ha dut a terme és un instrument per avaluar la conducta i les experiències socials de tot l'alumnat de la classe com a grup. Aquest és un recull d'informació dels i les alumnes sobre les conductes agressives, les experiències de victimització, de rebuig o d'ignorància d'infants cap a altres companys i companyes

²⁸ Violència que vol aconseguir danys en la percepció de pertinença d'un grup mitjançant actes i conductes d'exclusió social, tals com ignorar, no deixar participar o opinar a una persona, etc. (Little, Henrich, Jones i Hawley, 2003).

²⁹ Ajuda i/o anima als altres companys i companyes. (Collell i Escudé, 2006b).

que es troben a la mateixa classe per a poder-les intervenir i aturar abans que es consolidin. Alhora, també es recullen les conductes més prosocials i de lideratge entre els infants, proporcionant un punt de partida per a detectar els punts forts i febles del grup-classe i per poder ajudar en una futura intervenció, tant individual com del propi grup.

A més, aquest instrument ha de permetre veure l'estatus social de cada nen o nena dins la seva classe; quins són els alumnes i les alumnes que presenten conductes d'agressió física, verbal o relacional; quin alumnat presenta conductes prosocials; i els infants que són víctimes d'agressió (física, verbal o exclusió social). Tot això, segons la percepció i punt de vista dels seus companys i companyes de l'aula.

El qüestionari emprat es tracta del *CESC* (Conductes i Experiències Socials a Classe), elaborat per Jordi Collell i Carme Escudé (2006b). Aquest, ha estat creat per ser dirigit a alumnat de Cicle Mitjà d'Educació Primària fins al Primer Cicle d'ESO (de 9 a 14 d'anys).

En aquest cas, tal com s'ha mencionat amb anterioritat, serà utilitzat únicament amb l'alumnat de 4t de Primària de l'Escola Cervetó.

Aquest qüestionari està format per dues parts separades; el full de preguntes per part de l'investigador o investigadora (*Annex 2*) i el full de respostes que omplirà l'alumnat (*Annex 3*).

A través dels *Annexos 2 i 3*, s'observa que la classificació dels ítems és la següent:

Classificació	Núm. Pregunta	Concepte de la pregunta
Estatus social	1	M'agrada/Em cau bé.
	2	No m'agrada/No em cau bé.
	12	Els teus amics i amigues (no es comptabilitza).
Agressió física	5	Pega als altres, dona empentes.
Agressió verbal	8	Insulta.
Agressió relacional	3	Parla a l'orella/Fa córrer rumors.
	6	No deixa participar.
Prosocialitat	4	Ajuda als altres.
	7	Anima als altres.
Victimització	9	A qui donen empentes o peguen?
	10	A qui insulten o ridiculitzen?
	11	A qui no deixen participar?

Taula 2. Classificació de les preguntes del qüestionari. Jordi Collell i Carme Escudé (2006b).

Mitjançant les preguntes i conceptes que apareixen a l'anterior quadre i que, en definitiva, estan dins del qüestionari que s'utilitzarà, es mostraran els resultats de possibles factors de risc reflectits al *Marc teòric*, concretament a la *Taula 1* que apareix al punt 3.1.1 *Factors de risc*.

Concretament, es podran identificar aspectes relacionats amb: agressió física, impulsivitat, falta d'empatia, dèficit en habilitats socials, lideratge, baixa consideració cap als altres, extraversió, hostilitat, conducta "bullying" i rebuig dels iguals.

3.4.2.1 Com portar a terme el qüestionari

Per omplir el qüestionari, tal com proposen Collell i Escude (2006b), s'ha de fer de la següent forma:

- Participació de tot l'alumnat de la classe (si hi ha cap alumne o alumna absent en el moment de fer-ho, és convenient fer-ho de forma individual un altre dia), a més del tutor o tutora i de l'administrador o administradora del qüestionari (que poden ser la mateixa persona).
- La sessió està dirigida per l'investigador i la investigadora dins de l'aula, amb la presència del tutor o tutora (en el cas que siguin diferents persones).
- Abans de començar la prova, es fa una introducció amb la següent pregunta: "Què diríeu que és una persona intel·ligent?". A poc a poc es va conduint la conversa fins a parlar sobre la importància que té relacionar-se amb la resta. També, es pot demanar què pensen que vol dir ser feliç i què els fa feliços a ells i a elles (jugar junts, tenir molts amics i amigues, etc.).
- Posteriorment, se'ls demana que pensin sobre si mateixos i sobre els seus companys i companyes, i es comenta que se'ls entregarà un qüestionari per ajudar-los a pensar en això.

- S'indicarà que és molt important que les respostes d'aquest qüestionari siguin sinceres, que seran totalment confidencials i dels resultats que s'obtinguin, no hi haurà companys bons ni dolents, sinó que el resultat serà la manera diferent que té cadascú o cadascuna de veure-ho.
- És necessari disposar d'una llista de tot l'alumnat de la classe en la qual aparegui el seu número juntament amb el seu nom i cognom. Aquesta llista, per tal de no haver d'entregar una per alumne o alumna, es pot escriure sencera i ordenada alfabèticament pel cognom a la pissarra de forma que es pugui facilitar la lectura des de qualsevol punt de l'aula, identificant perfectament el número i el nom sense lloc a dubtes.
- Els alumnes i les alumnes han de respondre a cada pregunta indicant només el número que identifica a cada company o companya, sense escriure cap nom. Han d'indicar tres nens o nenes per a cada qüestió i no es poden anomenar a si mateixos. El mateix número de company o companya, el poden posar en diferents conceptes, però mai repetir-lo dins d'una mateixa pregunta.
- Es demana que per respondre les preguntes, pensin prèviament en els actes que han succeït en les últimes setmanes dins del centre escolar.
- L'investigador o la investigadora del qüestionari, fa cadascuna de les preguntes en veu alta, assegurant-se sempre que l'alumnat l'ha entès i, si cal, es repetirà la qüestió les vegades que calgui, aconseguint que s'omplin correctament totes les dades.
- En el cas que algun alumne o alumna trobi dificultat en seleccionar 3 números d'alumnes, es demanarà que miri la llista de l'alumnat i ho pensi més detingudament per tal d'intentar trobar als alumnes que li falten. Si tot i així no és capaç de trobar-ho, deixarà el quadre buit. En canvi, si es dona el cas en què un alumne o alumna vulgui escriure més de 3 alumnes, se li dirà que seleccioni els 3 que compleixin més el que es demana. Si continua insistint, en veu baixa

se li comunicarà que escrigui els altres números al costat dret del qüestionari (encara que no es comptabilitzaran dins del resultat final).

- En finalitzar el qüestionari, l'administrador o administradora recollirà tots els fulls i recordarà de nou que la informació és confidencial, agraint el temps dedicat a pensar sobre ells i elles mateixes i en les relacions amb els seus companys i companyes de classe.

3.4.2.2 Activitats posteriors a l'execució del qüestionari

El resultat d'haver realitzat aquest qüestionari no ha de servir per posar etiquetes a aquell alumnat com a problemàtic, sinó que generarà l'obligació ètica i moral de treballar sobre les situacions detectades. Per tant, aquesta eina, a més d'identificar a aquest alumnat, crearà el compromís posterior de fer alguna cosa per millorar la situació.

Un cop valorats els resultats, es va programar una sessió posterior de tutoria per tal de comentar-ho amb els nens i nenes, però com que l'escola ha hagut de preparar a l'alumnat per realitzar les proves de Competències Bàsiques i dur-les a terme, no es va poder proporcionar més sessions per completar aquesta fase.

Tot i així, aquesta sessió es podria fer de la següent forma:

- Es pot començar dient que en aquella aula hi ha alumnes que presenten conductes problemàtiques, tals com pegar, insultar o excloure als altres. Es preguntarà quina és la seva opinió al respecte, si pensen que és correcte o no...
- S'anirà conduint la conversa de tal forma que s'arribi a la conclusió de què això fa mal a les persones, aconseguint fer una llista on es reflecteixin les coses que ens agrada i que no ens agrada que ens facin els companys i companyes.
- Els alumnes i les alumnes aniran dient coses i l'investigador o la investigadora ho anirà escrivint a la pissarra en dues columnes distingides:

- Coses que m'agraden que em facin o em diguin els meus companys i/o companyes.
 - Coses que no m'agraden que em facin o em diguin els meus companys i/o companyes.
- Amb totes aquestes idees, s'omplirà un mural DIN A3, el qual es farà de forma visual per penjar-lo a l'aula amb l'objectiu de recordar-ho quan sigui necessari.

3.4.2.3 Com calcular i elaborar els resultats del qüestionari

Per elaborar els resultats del qüestionari, s'utilitzarà la plantilla Excel que apareix a la web www.xtec.cat/~cescude/B%20CESC.htm, ja creada expressament per aquest qüestionari.

La plantilla aportarà els resultats d'aquell alumnat que presenta una puntuació estadísticament important sobre cada concepte (a partir del punt de tall definit a la pròpia plantilla). A més d'aquell alumnat que té moltes nominacions de conducta problemàtica (tant verbal, física o relacional) o conductes victimistes, cal considerar també a aquells nens i nenes que:

- Tenen moltes nominacions negatives i cap de positiva: en aquest cas s'interpreta que no tenen cap suport social dins la seva classe.
- Tenen moltes nominacions positives: es dedueix que tenen molt suport social per part dels seus companys i companyes.
- No tenen cap nominació: tampoc tenen gaire suport social i sovint passen desapercebuts, inclús pel personal docent.
- Tenen puntuació important només en problemes d'agressió relacional: poden ser bons nens i nenes i estar ben inclosos dins el sistema escolar, amb una bona puntuació en popularitat, però també estan implicats en aquelles conductes per excloure algun alumne o alumna.

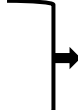
3.5 Anàlisi dels resultats del qüestionari

Mitjançant una conversa prèvia amb les dues tutores de 4t de Primària, es va decidir que l'administració del qüestionari es portaria a terme a la tarda d'un dimecres i d'un dijous coincidint que ambdues classes impartien l'assignatura d'IPF, en la qual es treballen també aspectes molt relacionats amb les bones i males conductes dels infants.

Durant l'explicació i la gestió d'aquesta eina amb tot l'alumnat, cada tutora va ésser present a l'aula, ajudant a respondre dubtes que poguessin sorgir i fent que hi hagués un correcte comportament a l'aula donat que s'estava fent una activitat diferent i imprevista per a ells i elles.

L'anàlisi dels resultats s'ha realitzat de forma individualitzada per a cada classe per tal de detectar exactament i de forma més concreta quina és la situació de cadascuna.

3.5.1 Classe de 4t-A

- Número d'alumnat de la classe: 28
 - Qüestionaris contestats: 28
-
- Es compleix el requisit de que tot l'alumnat contesti els qüestionaris.

En tots els casos, els infants han contestat dins de cada concepte mencionant a 3 companys o companyes, exceptuant l'alumne o alumna número 16, que únicament en dos conceptes ha indicat a un company o companya en cadascun d'ells.

Abans d'entrar a valorar els resultats obtinguts sobre el qüestionari d'aquesta classe en concret, cal dir que pel coneixement que s'ha obtingut sobre aquest alumnat durant el termini de Pràctiques III, inicialment es tenien molts dubtes sobre si es podria aconseguir que els infants manifestessin les seves opinions vers un alumne determinat per temor a aquest (el qual ja estava identificat per l'escola com a un noi amb importants problemes de conducta amb els seus companys i companyes).

A la vista dels resultats, hi ha un alt grau de satisfacció donat que tot i els dubtes inicials mencionats anteriorment, s'han complimentat totes les dades i s'ha expressat

un alt nivell de sinceritat per part dels infants per expressar les seves opinions dels seus companys i companyes, incloent-hi les d'aquest alumne comentat prèviament.

Cal recordar, però, que no ha d'etiquetar-se a cap infant com a agressor o agressora, sinó com a persona amb la qual es tindrà l'obligació de portar a terme un pla d'intervenció per part de l'escola per intentar millorar la seva conducta.

Els resultats i gràfics obtinguts han estat els següents:

Centre i grup: Escola Cervetó, 4t-A										Data: 30/04/2015															
Agressivitat								Prosocial Alumnus			Victimització								Estatus sociomètric						
Total Agressivitat	Agressivitat Física	Agressivitat Verbal	Agressivitat Relacional	Total Agressivitat	Agressivitat Física	Agressivitat Verbal	Agressivitat Relacional	Prosocialitat	Prosocialitat		Total Victimització	Victimització Física	Victimització Verbal	Victimització Relacional	Total Victimització	Victimització Física	Victimització Verbal	Victimització Relacional	Popular	Rebutjat	Ignorat	Controvertit	Tries positives	Tries negatives	
8	2	4	2					3		1 H.B	5	3	1	1										4	1
10	5	4	1					2		2 C.B.L	22	8	10	4	X	X	X				X			1	2
12	1	4	7					1		3 L.C.A	0	0	0	0										4	3
1	0	0	1					4		4 A.C.O	5	0	2	3										4	3
1	0	0	1					5		5 A.C.V	43	10	14	19	X	X	X	X				X		5	8
1	0	1	0					0		6 J.C.C	11	6	4	1							X			1	1
20	7	8	5			X		1		7 G.C.	3	1	0	2										3	2
2	0	0	2					4		8 B.D.M	9	2	4	3								X		5	6
61	18	24	19	X	X	X	X	0		9 A.G.G	3	1	0	2										2	4
2	1	0	1					9	X	10 V.G.G	0	0	0	0					X					6	0
16	2	5	9				X	3		11 M.G.P	0	0	0	0										3	2
9	5	1	3					2		12 G.L.G	4	1	2	1										4	3
3	1	1	1					6		13 A.L.G	14	7	5	2		X			X					8	0
20	9	8	3		X	X		1		14 E.L.G	14	6	6	2										2	5
19	12	4	3		X			1		15 F.L	27	13	12	2	X	X	X							2	4
1	0	0	1					3		16 L.M.S	46	10	13	23	X	X	X	X		X				0	8
1	0	0	1					5		17 N.M.R	0	0	0	0										3	1
3	0	2	1					5		18 L.M.A	10	4	4	2					X					5	0
0	0	0	0					7	X	19 N.M.G	4	1	1	2					X					5	1
2	0	0	2					3		20 M.N.M	6	4	1	1					X					4	0
25	6	9	10	X		X	X	0		21 A.M.T	0	0	0	0						X				0	7
10	3	2	5					1		22 M.M.G	5	4	0	1						X				1	5
4	0	1	3					1		23 M.N.S	12	0	3	9				X		X				0	5
5	2	1	2					2		24 A.P.M	0	0	0	0										2	2
1	1	0	0					3		25 E.P.V	2	2	0	0					X					5	1
9	2	2	5					2		26 J.R.C	2	0	1	1						X				1	5
1	0	0	1					16	X	27 J.R.A	0	0	0	0							X			1	1
11	6	3	2					0		28 A.R.P	5	1	1	3										3	4
8.89	2.96	3.00	2.93					3.00			9.00	3.00	3.00	3.00										3.00	3.00
12.35	4.32	4.90	3.97					3.35			12.08	3.71	4.25	5.43										2.02	2.42

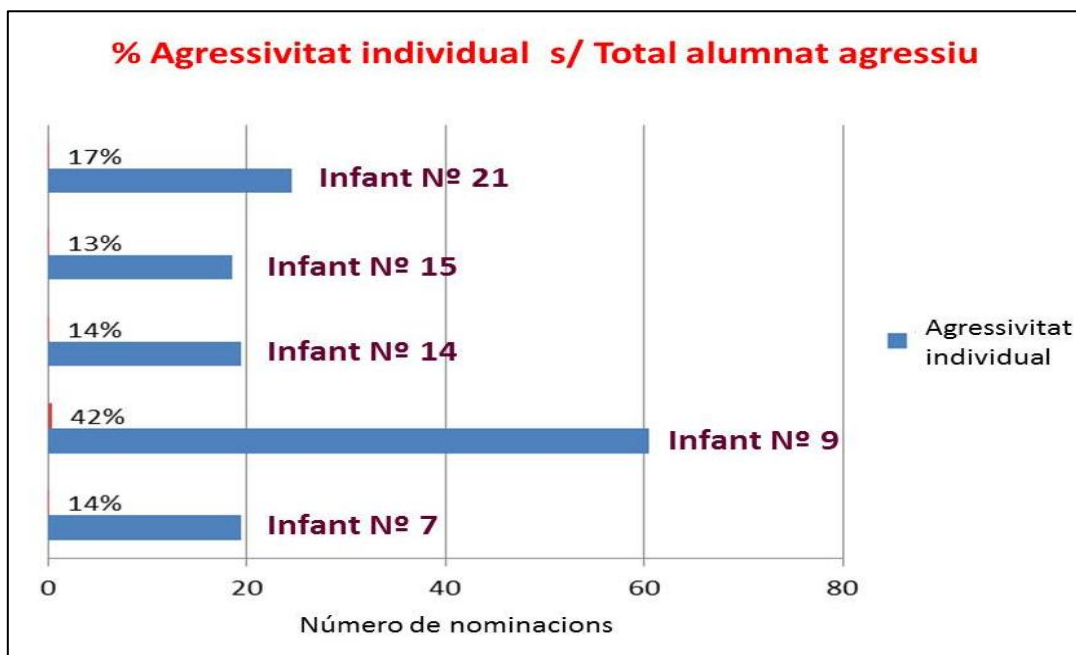
Quadre 1. Resultats valorats del qüestionari. (Classe 4t-A).

En aquest quadre es mostra el número de vegades que cada infant ha estat anomenat com a responsable d'agressions o com a víctima, destacant els que presenten majors nivells d'agressivitat i victimització (en vermell valors iguals o superiors a 40 i en blau

valors iguals o superiors a 20). També es mostra qui destaca dins dels conceptes de prosocialitat, popularitat, rebutjats, ignorats i controvertits³⁰. Finalment, es completa amb les valoracions de tries positives i tries negatives.

- **Agressivitat:** Bàsicament es pot destacar a 5 agressors o agressores en funció de la puntuació sobre el número de vegades que han estat anomenats pels seus companys o companyes; els números 7, 9, 14, 15 i 21 (no es menciona l'infant 11 tant per la seva baixa puntuació com que aquesta apareix únicament dins de la denominada agressivitat relacional).

Entre aquests cal destacar notablement l'infant número 9, el qual correspon amb l'alumne mencionat anteriorment i que ja estava identificat pel centre a causa dels seus importants problemes de conducta.

Gràfic 1. Percentatge d'agressivitat individual respecte el total d'infants agressors més importants.

En el quadre anterior es pot observar el percentatge de la puntuació que correspon a l'infant número 9 en relació als altres 5 nominats com a agressius, apreciant que un sol alumne representa quasi la meitat (42%) del total d'agressivitat percebuda pels seus companys i companyes de classe.

³⁰ Infants que apareixen anomenats diversos cops a tries positives i tries negatives alhora.

Comparant les dades sobre alumnat identificat pels seus companys i companyes amb els que prèviament havia manifestat la tutora d'aquesta classe, es pot apreciar que els tenia tots identificats exceptuant el número 7, el qual apareix segons el qüestionari amb un 14% d'agressions verbals.

- *Victimització:* Tot i que al qüestionari apareixen 6 alumnes com a víctimes, es destaquen amb valors importants a 4 infants; els números 2, 5, 15 i 16.

Excepte el número 15, cap dels altres 5 membres apareix assenyalat alhora com a agressor o agressora. Aquest, apareix destacat de forma important dintre dels 5 infants agressors mencionats anteriorment a l'apartat d'agressivitat física. Donat que apareix com a infant agressor i víctima, pot interpretar-se que possiblement les seves actuacions poden ser reaccions com a resultat a la recepció d'atacs o ésser víctima després d'efectuar agressions.

Si es comparen els resultats del qüestionari de l'apartat victimització amb els mencionats per la tutora al registre inicial, es pot apreciar que els infants 2 i 15 sí que estan perfectament identificats, mentre que els números 5 i 16 no s'havien detectat prèviament. Així mateix, l'infant número 14, el qual la tutora havia considerat com a víctima, no és considerat com a tal per part dels seus companys i companyes (es recorda que aquest apareixia mencionat a l'anterior apartat com a infant amb agressivitat).

- *Líders i populars:* Aquest apartat es basa en les respostes de la pregunta 1 menys la pregunta 2 del qüestionari, en la que l'alumnat indica quins alumnes els agraden i quins no (tries positives menys les tries negatives).

Apareixen nominats els infants 10, 13, 18, 19, 20 i 25. Cal destacar que tots els infants que es consideren líders i/o populars, en cap cas apareixen com a agressors ni com a víctimes.

La tutora menciona els infants números 3, 9, 11, 26 i 27, els quals no coincideixen amb les opinions dels infants.

- *Rebutjats o rebutjades:* Apareixen identificats els infants amb els números 16, 21, 22, 23 i 26. Cal recordar que el número 16 apareix també com a víctima i el número 21 com a agressor.

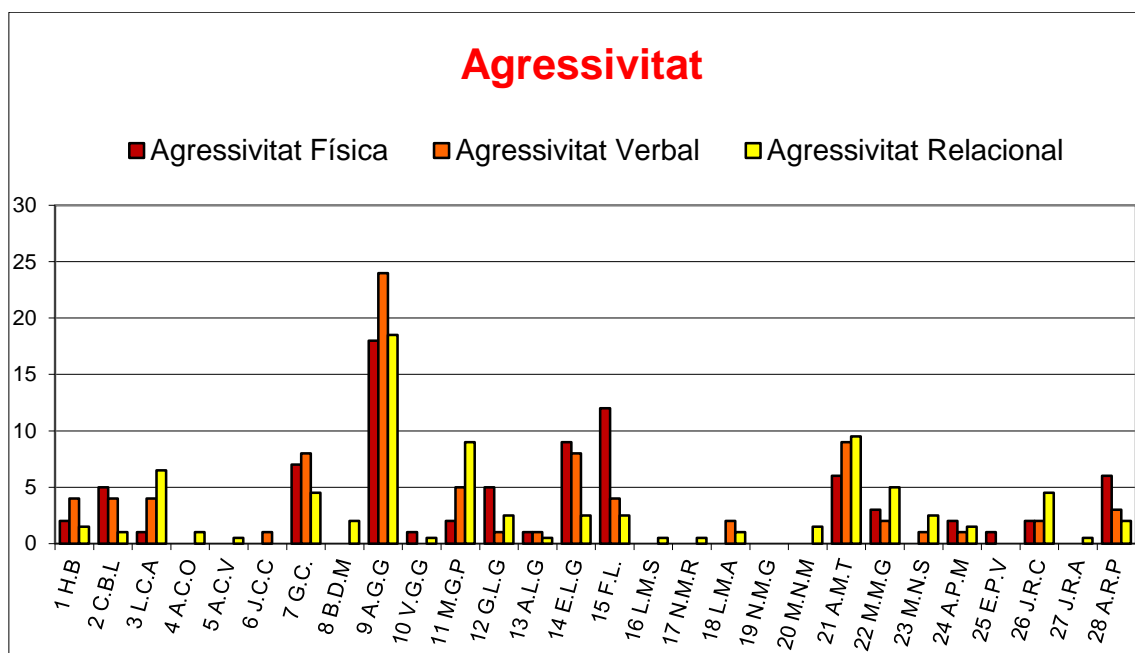
La tutora identifica els infants números 15 i 16. Com es pot comprovar, coincideix únicament el número 16 amb l'opinió dels infants, pel que seria interessant tenir en compte a la resta de nens i nenes que han aparegut nominats.

- *Ignorats o ignorades:* Destaquen els infants números 2, 6 i 27 (sobre aquest últim es parlarà més endavant quan s'analitzi el gràfic de prosocialitat).

En aquest cas, la tutora menciona els números 5, 15 i 16. A la vista de la diferència de dades, seria interessant també tenir en compte la resta d'infants que han aparegut identificats per l'alumnat.

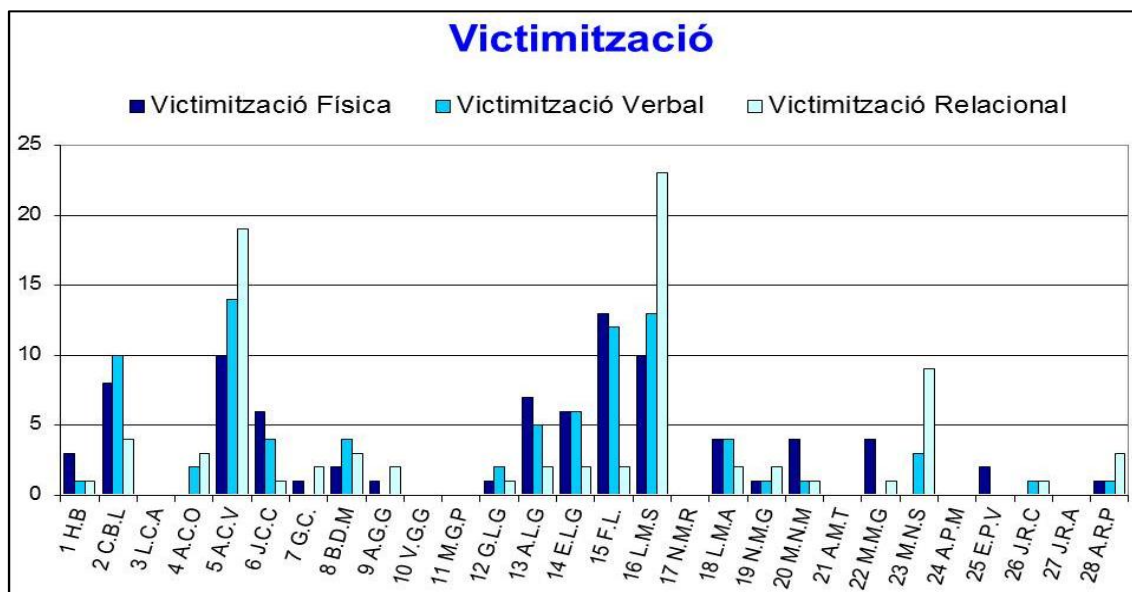
- *Altres dades a tenir en compte:* No es pot oblidar aquell alumnat que passa pràcticament desapercebut per la resta d'infants, com és el cas de l'infant número 17, el qual és poc mencionat pels seus companys i companyes, ni tampoc per la seva tutora.

Seguidament s'analitzen la resta de gràfics resultants del qüestionari:

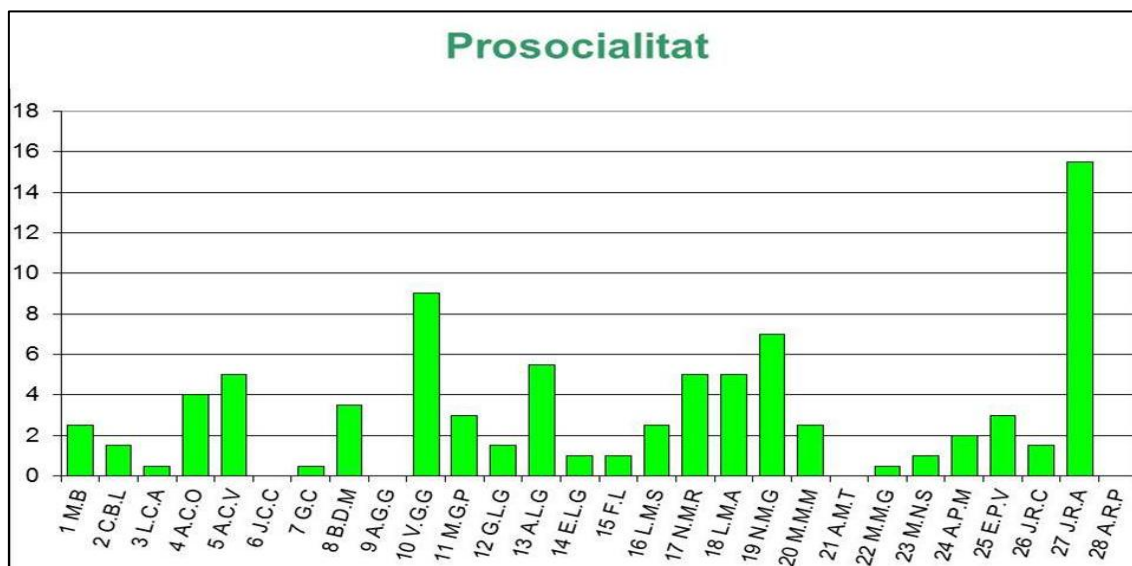
Gràfic 2. Tipus d'agressivitat dins de la classe.

El gràfic 2 mostra de forma visual el nivell d'agressivitat de cadascun dels infants de la classe de 4t-A en relació a la resta dels seus companys i companyes.

Gràfic 3. Tipus de victimització dins de la classe.

El gràfic 3 mostra de forma detallada el nivell de victimització de cadascun dels infants de la classe de 4t-A en relació a la resta dels seus companys i companyes.

Gràfic 4. Prosocialitat dins de la classe.

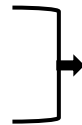
El gràfic 4 és el resultat de la pregunta 4 (ajuda als altres) i la pregunta 7 (anima als altres) i ofereix una visió sobre cada nen o nena en relació al seu esperit col·laboratiu vers als seus companys i companyes.

S'observa que:

- Els infants detectats com agressors (números 7, 8, 14, 15 i 21), pràcticament no ajuden als altres.
- Atenent als nens i nenes identificats com a víctimes (números 2, 5, 15 i 16), es pot veure que col·laboren una mica més amb la resta, destacant els números 5 i 16.
- Quasi tots els nens o nenes identificats o identificades com a líders o populars (números 10, 13, 18, 19, 20 i 25), apareixen amb una bona puntuació, exceptuant els números 20 i 25.
- En el cas de l'infant número 27, el qual posseeix la valoració més alta en ajudar i animar als altres destacant notablement sobre la resta, no només no està identificat com a líder o popular, sinó que contràriament apareix mencionat com a ignorat (pregunta 1 menys pregunta 2).

3.5.2 Classe de 4t-B

- Número d'alumnat de la classe: 28
- Qüestionaris contestats: 28

En aquest cas, també es compleix el requisit de que tot l'alumnat contesti els qüestionaris.

En el cas d'aquesta classe, tots els infants han contestat dins de cada concepte mencionant a 3 companys o companyes.

Els resultats i gràfics obtinguts han estat els següents:

Centre i grup: Escola Cervetó, 4t-B										Data: 29/04/15															
Agressivitat								Prosocial		Alumnes		Victimització								Estatus sociomètric					
Total Agressivitat	Agressivitat Física	Agressivitat Verbal	Agressivitat Relacional	Total Agressivitat	Agressivitat Física	Agressivitat Verbal	Agressivitat Relacional	Prosocialitat	Prosocialitat		Total Victimització	Victimització Física	Victimització Verbal	Victimització Relacional	Total Victimització	Victimització Física	Victimització Verbal	Victimització Relacional	Popular	Rebutjat	Ignorat	Controvertit	Tries positives	Tries negatives	
0	0	0	0					5		1 J.B.P.	9	3	5	1										4	0
0	0	0	0					2		2 A.B.A	10	2	2	6										4	1
15	5	3	7				X	2		3 C. B. H	49	13	18	18	X	X	X	X		X				1	19
37	14	16	7	X	X	X		1		4 M.C.C	3	1	2	0										6	1
2	0	1	1					2		5 A.C.S.	18	3	7	8										6	1
32	17	8	7	X	X		X	0		6 C.C.C.	45	10	15	20	X	X	X	X		X				0	10
39	9	17	13	X	X	X	X	1		7 M.C.C	3	1	2	0										3	3
2	0	1	1					1		8 P.D.L	3	2	0	1							X			1	0
1	0	0	1					5		9 J.F.O	1	0	1	0										5	0
6	0	0	6					2		10 A.H.S	8	4	2	2										2	2
1	0	0	1					2		11 G.L.G	5	3	2	0							X			2	0
0	0	0	0					9	X	12 G.M.	1	0	1	0					X					7	0
1	0	0	1					2		13 C.M.B	0	0	0	0										3	0
3	1	1	1					3		14 D.O.M	4	2	2	0										1	2
2	0	0	2					1		15 A.P.M	0	0	0	0										2	2
5	0	0	5					11	X	16 M.P.O	4	2	2	0										3	1
0	0	0	0					1		17 J.P.M.	32	18	7	7	X	X								1	2
5	2	0	3					6		18 A.P.	3	1	2	0										7	3
2	0	1	1					3		19 M.P.P	11	7	3	1										1	4
2	0	0	2					1		20 L.R.	5	1	1	3					X					0	6
1	0	0	1					2		21 A.R.M	7	1	2	4										4	5
24	10	8	6	X	X			3		22 M.R.R.	2	1	1	0										4	2
5	0	0	5					10	X	23 C.R.L.	6	1	1	4						X				1	1
1	0	0	1					3		24 G.S.	1	0	0	1										4	2
16	5	5	6					0		25 F.S.P	6	4	2	0										1	6
0	0	0	0					9	X	26 P.V.	1	0	0	1										5	0
53	21	20	12	X	X	X	X	0		27 A.V.	8	0	3	5										2	7
4	0	3	1					1		28 Y. X	7	4	1	2										4	4
9,00	3,00	3,00	3,00					3,00			9,00	3,00	3,00	3,00										3,00	3,00
14,27	5,81	5,67	3,54					3,04			12,52	4,25	4,23	5,09										2,05	4,01

Quadre 2. Resultats valorats del qüestionari. (Classe 4t-B).

El detall de valors que es mostra en el quadre 2, és el mateix que s'ha mencionat pel quadre 1.

- **Agressivitat:** Apareixen identificats bàsicament els infants números 4, 6, 7, 22 i 27, destacant de forma important aquest últim.

Cal dir que els números 4, 6, i 7, tot i que la seva valoració no arriba a la del número 27, els seus resultats són prou alts, la qual cosa dóna a entendre que existeixen 4 agressors o agressores importants dins l'aula.

Es menciona aquest aspecte, ja que si es comparen aquests resultats amb els obtinguts a l'aula de 4t-A, en aquella s'identificava un infant agressor amb una

valoració extremadament alta, mentre que els altres infants identificats tenien valoracions molt més baixes.

Pel que respecta als infants mencionats per la tutora al registre previ, coincideixen completament amb els 5 nens i nenes citats anteriorment.

- *Victimització:* Tot i que al qüestionari apareixen 3 alumnes com a víctimes, es destaquen amb valors importants els números 3 i 6.

Aquest últim apareix alhora com a important agressor o agressora, pel que s'hauria d'analitzar si les seves actuacions són reaccions com a defensa d'atacs dels altres infants o resulta com a víctima després d'efectuar agressions.

Comparant amb els nens i nenes mencionats com a víctimes per la tutora, es pot veure que els números 3 i 6 coincideixen totalment, però no apareix identificat el número 17.

- *Líders i populars:* Es recorda que aquest apartat es basa en les respostes de la pregunta 1 menys la pregunta 2 del qüestionari, en la que l'alumnat indica quins alumnes els agraden i quins no (tries positives menys les tries negatives).

Apareix destacat sobre la resta un únic infant, concretament el número 12, el qual no es mostra nominat ni com a agressor o agressora ni com a víctima.

En aquest apartat, la tutora d'aquesta classe menciona únicament el número 16, el qual si es comparen les tries positives i negatives mencionades pels seus companys i companyes dins del quadre, es pot veure que aquestes són molt baixes.

- *Rebutjats o rebutjades:* El quadre identifica bàsicament els números 3, 6 i 20. Cal dir que el número 3 coincideix com a víctima i el número 6 coincideix alhora com a víctima i agressor o agressora.

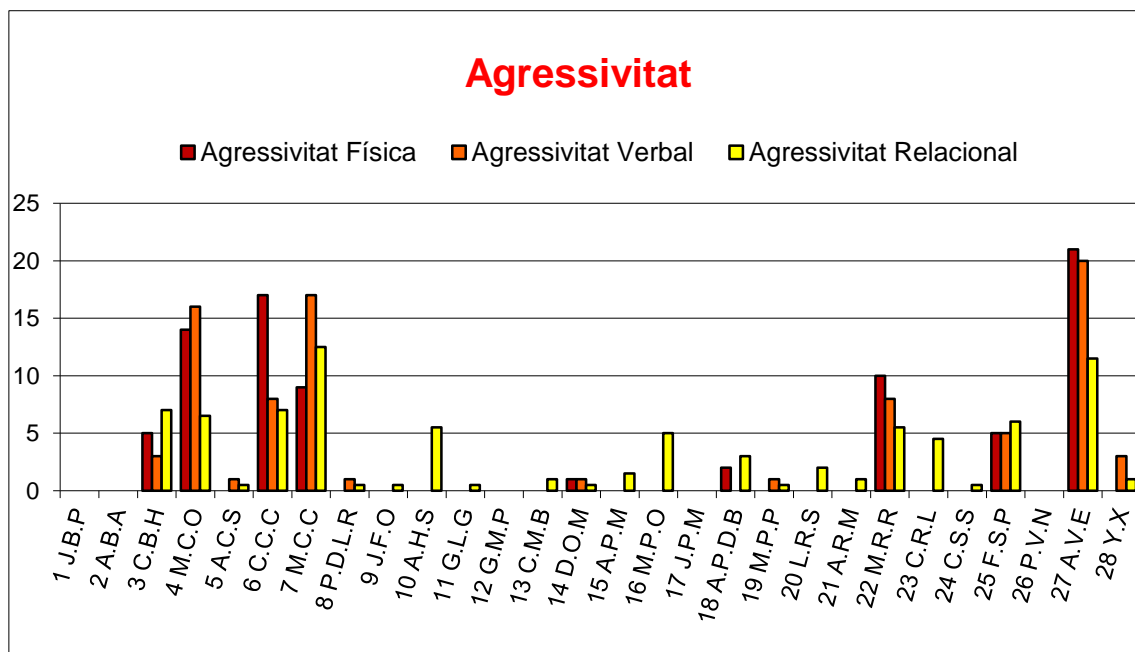
Les dades obtingudes al registre inicial de la tutora, identifiquen als infants 3 i 6. Seria interessant tenir en compte també el nen o nena número 20.

- *Ignorats o ignorades:* Apareixen identificats els infants números 8, 11 i 23.

La tutora en aquest cas menciona als nens o nenes números 2 i 21. A la vista d'aquest resultat, també caldria tenir en compte els alumnes anomenats pels companys i companyes (8, 11 i 23).

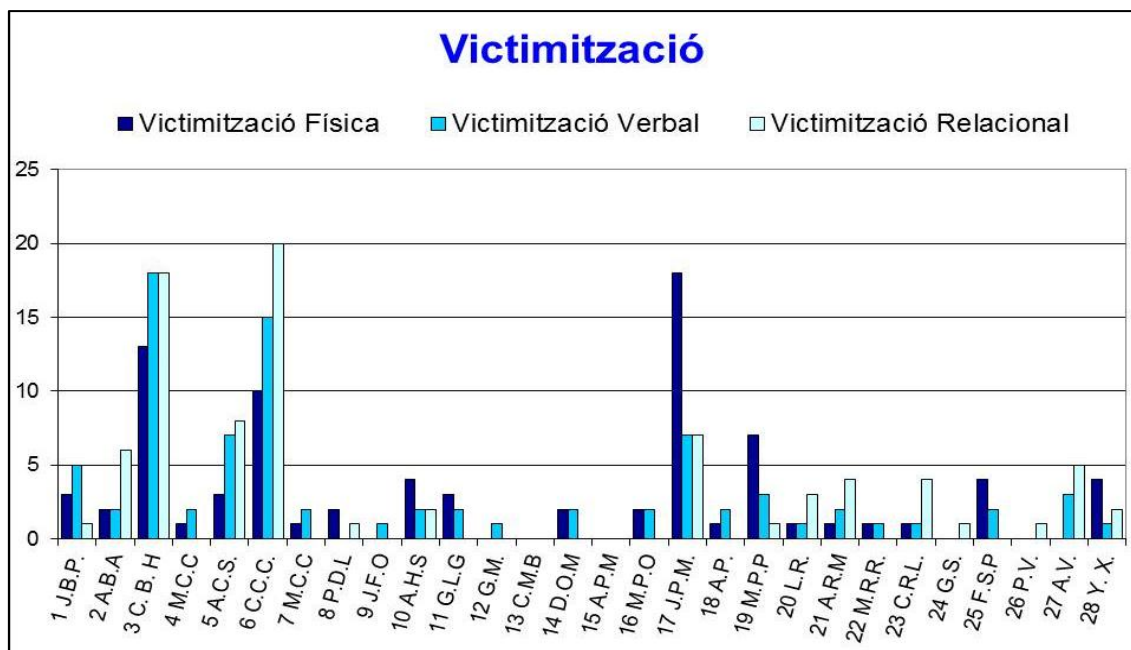
- *Altres dades a tenir en compte:* Es recorda que no es pot oblidar aquell alumnat que passa pràcticament desapercbut per la resta d'infants. En el cas d'aquesta classe es podria mencionar l'infant número 13, el qual tampoc apareix identificat al registre inicial de la tutora.

Seguidament s'analitzen la resta de gràfics resultants del qüestionari:

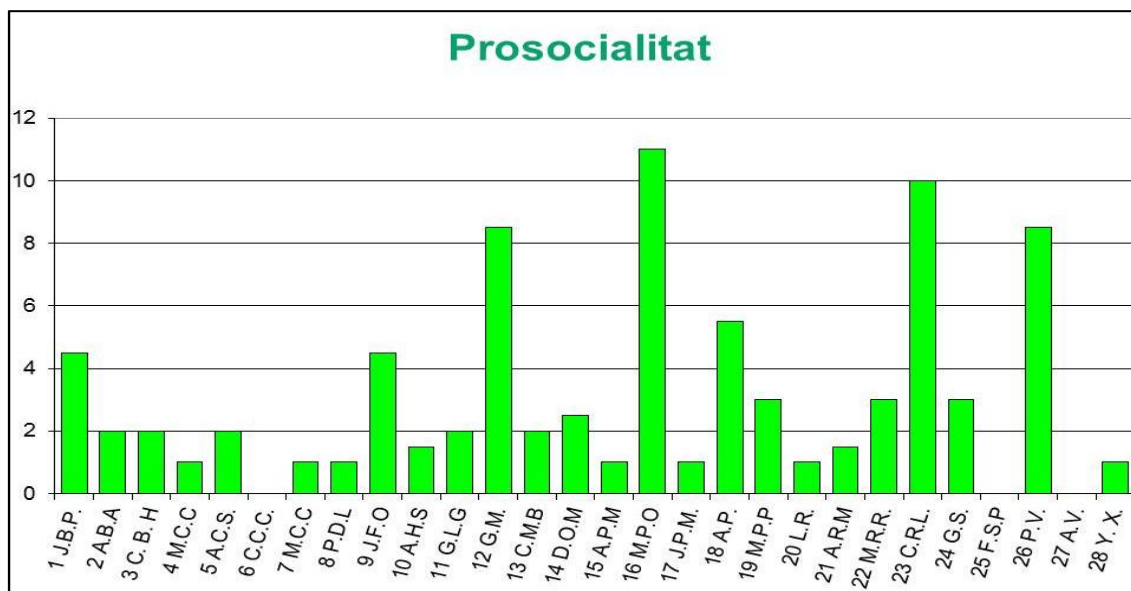
Gràfic 5. Tipus d'agressivitat dins de la classe.

El gràfic 5 mostra de forma visual el nivell d'agressivitat de cadascun dels infants de la classe de 4t-B en relació a la resta dels seus companys i companyes.

Gràfic 6. Tipus de victimització dins de la classe.

El gràfic 6 mostra de forma detallada el nivell de victimització de cadascun dels infants de la classe de 4t-B en relació a la resta dels seus companys i companyes.

Gràfic 7. Prosocialitat dins de la classe.

El gràfic 7, de la mateixa forma que el gràfic 4 (corresponent a la prosocialitat de la classe de 4t-A), és el resultat de la pregunta 4 (ajuda als altres) i la pregunta 7 (anima als altres) i ofereix una visió sobre cada nen o nena en relació al seu esperit col·laboratiu vers als seus companys i companyes.

S'observa que:

- Dels 5 alumnes detectats com a agressors més importants (4, 6, 7, 22 i 27), els números 4, 6, 7 i 27 pràcticament no ajuden als altres, especialment els números 6 i 27.
- Atenent als nens i nenes identificats com a víctimes (números 3, 6 i 17), es pot veure que tampoc col·laboren amb la resta, destacant el número 6 sense cap nominació.
- L'infant identificat com a líder i popular (número 12), apareix amb una bona puntuació.
- L'alumnat amb els números 16 i 23 superen la puntuació de l'infant anteriorment mencionat com a líder i popular (número 12) i el nen o nena número 26 iguala la puntuació d'aquest.
- L'alumne o alumna número 25 apareix sense cap nominació en ajudar o animar als seus companys i companyes.

3.5.2 Anàlisi transversal de les dues classes

L'objectiu d'aquesta anàlisi en conjunt d'ambdues classes és veure les semblances i diferències amb la finalitat de poder definir fins a quin punt la identificació de situacions problemàtiques per part de les tutores coincideixen amb les vivències que té l'alumnat.

	4t-A			4t-B	
Preguntes	Tutora	Alumnat		Tutora	Alumnat
Agressors o agressores	9, 14, 15, 21	7, 9, 14, 15, 21		4, 6, 7, 22, 27	4, 6, 7, 22, 27
Víctimes	2, 14, 15	2, 5, 15, 16		3, 6	3, 6, 17
Líders i populars	3, 9, 11, 26, 27	10, 13, 18, 19, 20, 25		16	12
Rebutjats o rebutjades	15, 16	16, 21, 22, 23, 26		3, 6	3, 6, 20
Ignorats o ignorades	5, 15, 16	2, 6, 27		2, 21	8, 11, 23

Taula 3. Comparativa dels resultats entre la tutora i l'alumnat de cada classe (en color verd els resultats que coincideixen).

- *Agressors o agressores:* Es pot observar que ambdues tutores tenen identificats pràcticament a tots els infants.
- *Víctimes:* En aquest cas, sí que s'observa que les dues tutores no tenen del tot identificats aquells nens o nenes, la qual cosa pot significar que hi ha situacions de victimització que escapen al seu control.
- *Líders i populars:* Tant en una classe com a l'altre, es pot comprovar que les tutores no tenen identificat en cap cas a l'alumnat considerat pels seus companys i companyes com a líders o populars.
- *Rebutjats o rebutjades:* En aquest cas, les tutores tampoc tenen identificats a tots els infants que els seus companys i companyes consideren que són rebutjats. A més, en una de les aules, existeix un número important d'alumnat rebutjat que no ha estat identificat per la tutora.
- *Ignorats o ignorades:* Dins d'aquest apartat, l'alumnat mencionat per les dues tutores no coincideix amb els resultats dels qüestionaris realitzats pels infants.

En resum, es pot dir que concretament els problemes de conducta relacionats amb agressions estan prou bé identificats per les tutores, mentre que les conductes de victimització existeixen algunes diferències. Pel que respecta als conceptes d'estatus sociomètric (infants populars, rebutjats o ignorats), es pot veure que realment escapen en gran part a la visió de les tutores.

3.6 Propostes de millora

El primer pas és compartir els resultats de l'estudi amb l'escola Cervetó, concretament amb les tutores de 4t-A i 4t-B de Primària, explicant breument les observacions realitzades a partir del qüestionari de l'alumnat i quines són les diferències vers l'opinió inicial de les tutores, amb la finalitat de què aquestes puguin tenir una visió

global més àmplia i incloguin dins dels seus plans d'acció aquells nens i nenes que no havia detectat prèviament.

Un cop analitzats els resultats portar a terme la sessió de tutoria explicada al punt *3.4.2.2 Activitats posteriors a l'execució del qüestionari.*

En aquesta sessió, guardant sempre la confidencialitat, es comentarà simplement els resultats globals, podent mencionar que generalment els nois presenten més violència física i les noies més violència relacional.

Segons Bisquerra (2014), també és important recalcar que partint de les seves respostes al qüestionari, a l'aula hi ha persones que ho estan passant malament (utilitzant sempre la forma en plural).

3.6.1 Altres propostes de millora segons el Suport Conductual Positiu

Seguidament, es mencionen algunes propostes incloses dins del denominat Suport Conductual Positiu que es podrien aplicar en relació a l'edat i l'etapa escolar de l'alumnat (4t de Primària):

- 1) A partir del quadre DIN A3 que sortirà de la sessió de tutoria anteriorment proposada i que recull les coses que agraden i no agraden als infants, crear un nou mural on apareguin de 3-5 normes definides entre tot l'alumnat de la classe amb les quals hi hagi un compromís de compliment.
- 2) D'acord amb el punt anterior, fixar unes conseqüències consistents i estables per promoure un aprenentatge d'habilitats autoreguladores.
- 3) En acabar la setmana, parlar entre tots i totes per debatre el nivell de compliment d'aquelles normes prèviament definides i valorar l'esforç d'aquells infants que han millorat la seva conducta alhora que se'ls hi fan compliments. Es poden marcar nous reptes per la setmana següent per corregir les normes que no s'han arribat a complir.

- 4) Elogiar i encoratjar sovint a tots els infants, especialment a aquells que presenten més problemes en relacionar-se amb els altres nens i nenes, que són rebutjats o rebutjades, ignorats o ignorades i/o que mostren més dificultats en les activitats acadèmiques.
- 5) Treballar per trobar aspectes en comú entre els infants agressors i les víctimes per tal de poder establir una relació positiva entre ells que redueixi les agressions.
- 6) Quan aquell nen o nena més agressiu ha tingut un dia correcte en relació amb els seus companys i companyes, comunicar-ho a la seva família de forma positiva.
- 7) En relació amb els infants que passen despercebuts, que són ignorats, rebutjats o víctimes, dir que se'ls ha trobat molt a faltar a l'escola quan, per alguna raó, no han pogut assistir-hi.
- 8) Ampliant, si és possible, el marc d'activitats motivadores, divertides, participatives, creatives i organitzades. D'aquesta forma, la possibilitat de que s'ocasionin conductes problemàtiques és menor.
- 9) Fomentar relacions positives entre l'alumnat mitjançant rutines en petit i gran grup, activitats cooperatives, exercicis on sigui necessari un bon treball en grup i una comunicació entre els participants, a més d'una bona relació entre el personal docent i els infants.

3.7 Conclusions dels resultats de l'estudi

A la vista dels resultats obtinguts pel present estudi, es pot citar el següent:

- 1) Es proposa utilitzar aquesta eina a les aules i cursos que el centre consideri convenient, especialment al Cicle Mitjà i Superior de Primària i Primer Cicle de l'ESO tal com recomanen Collell i Escudé (2006b), ja que com s'ha vist als resultats de l'estudi, és necessari per poder complementar la visió global de les classes per part dels tutors, tutores i del propi centre.
- 2) Es té l'obligació d'actuar davant dels problemes de conducta detectats per aquesta eina, en la qual s'identifiquen concretament a determinats infants. En aquest sentit, es proposa implementar un sistema de prevenció de conductes problemàtiques, concretament el Suport Conductual Positiu.
- 3) Es recomana repetir de nou el qüestionari a les dues classes passats uns mesos o al curs següent per comparar-ho amb l'estudi inicial amb la finalitat de poder avaluar els efectes i resultats de les propostes del Suport Conductual Positiu.
- 4) Detectar aquests possibles trastorns de conducta mitjançant el contrast entre la visió del professorat i la visió de l'alumnat, hauria de fer pensar en una intervenció pedagògica per poder minimitzar i/o resoldre aquestes conductes problemàtiques.
- 5) La diferent perspectiva i mirada que tenen els infants i el professorat vers el lideratge, és un element molt interessant que s'hauria de parlar amb el claustre de mestres i que seria convenient investigar en estudis posteriors.

4. Conclusions generals del treball

El primer que s'ha après amb la realització d'aquest Treball Final de Grau, és que en el camp de l'educació, les temàtiques, els estudis, els possibles projectes i les experiències enriquidores són il·limitats.

Aquests aspectes s'han pogut verificar no només d'ençà que es va començar el grau en Mestres d'Educació Primària, mitjançant tota l'etapa formativa i a les pràctiques, sinó també des d'aquest propi projecte, el qual des del seu plantejament inicial fins al resultat final ha anat creixent de forma molt important, comprovant que les possibles línies, tant d'investigació com d'actuació, li donen un ventall molt ampli per seguir estudiant.

Precisament l'aprenentatge tan ampli que s'ha tingut durant el seu desenvolupament, derivat dels estudis que s'han pogut llegir i la col·laboració del personal docent i el propi alumnat que ha participat, l'han convertit en una experiència motivadora i enriquidora, tant per la seva aplicació com a futura professional en el camp de l'educació, com per continuar portant a terme futurs projectes en l'àrea de la investigació.

Tot això ha permès respondre a moltes de les preguntes i hipòtesis que es tenien inicialment, així com conèixer amb major profunditat les realitats a les aules.

Queda totalment clar que l'entorn emocional de l'alumnat és fonamental per al seu desenvolupament, tant el cognitiu com el social. Per aquest motiu, cal tenir en compte que tot i que existeix una certa predisposició genètica en el desenvolupament normal de les nostres capacitats, l'existència d'un entorn desfavorable com el que pot tenir lloc durant l'etapa escolar, pot ocasionar que les nostres habilitats i capacitats es desenvolupin de forma incorrecta.

Tot i que el procés de socialització i d'aprenentatge comença a desenvolupar-se a la família, l'escola és un context molt important per continuar, desenvolupar i corregir habilitats socials, actuant sobre l'educació emocional, prevenint els problemes de conducta i planificant intervencions per minimitzar-los o solucionar-los.

Tal com s'explica en el present treball, totes les actuacions vers l'educació emocional i l'ensenyament d'habilitats socials, actuen totalment de forma preventiva sobre els problemes de risc de conductes problemàtiques, tals com agressivitat, victimisme, rebutjos i abusos, entre altres.

Lamentablement, molts cops als centres educatius, sigui per falta de mitjans o per falta de formació complementària per a l'equip docent, no es té en compte suficientment tant la importància en l'adquisició d'habilitats socials per reduir els potencials problemes de conducta, com l'actuació sobre els mateixos, sigui de forma puntual o continuada. Treballar amb l'alumnat sobre conductes alternatives podrà reduir i/o evitar molts d'aquests problemes conductuals.

És important recordar a les escoles que aconseguir una convivència positiva no només significa l'absència de conflictes, sinó també desenvolupar i mantenir relacions positives i saludables entre els infants. Per això és indispensable elaborar i establir plans de treball en equip, relacionats amb la convivència, l'educació emocional i les habilitats socials.

Precisament, per elaborar aquests plans potser es fa necessari sol·licitar formació complementària en determinats aspectes o demanar la inclusió d'experts procedents d'altres disciplines dins equips de treball, tals com psicòlegs o psicopedagogs, amb l'objectiu d'aconseguir uns millors resultats i l'excel·lència en l'educació de les habilitats socials en l'alumnat.

Cal insistir en què no ha de ser només l'esforç individual del tutor o tutora, sinó que és fonamental un bon treball en equip dins del projecte educatiu de les escoles, per tal que el desenvolupament i la implementació òptima d'aquestes habilitats tinguin lloc en tots els contextos en què els infants es desenvolupen.

En cap cas s'ha d'oblidar que el Suport Conductual Positiu, en lloc d'anar dirigit cap a una conducta problemàtica, proposa el desenvolupament de conductes i rutines alternatives que actuïn prevenint les conductes inadequades.

Per tant, aquest enfocament de prevenció i d'intervenció en els problemes de conducta, va lligat amb una programació positiva, una òptica d'intervenció planificada,

una satisfacció de les necessitats i les expectatives de l'alumnat i amb una millora de la qualitat del propi centre educatiu.

És necessari partir d'una visió més ampla de l'ensenyament en la que es considerin processos bidireccionals en els quals participin el professorat, l'alumnat i el context, recordant que aquests processos estan en continu canvi, pel que és necessari adaptar-se de forma dinàmica als mateixos. Amb això es vol dir que com els problemes de conducta van modificant-se, obliga a dissenyar nous procediments i estratègies que facilitin la convivència i desenvolupament social.

Tampoc es pot deixar de banda la importància d'actuar d'una forma ràpida i continuada sobre els problemes conductuals per tal d'evitar el fracàs escolar i social. Com a futurs mestres, es considera que el fracàs escolar d'aquell alumnat en els que es podria haver intervingut d'alguna forma directa o indirecta per evitar-ho, també es considera un fracàs propi; de la mateixa forma si s'aconsegueix l'èxit, hauria de ser per nosaltres una gran motivació i satisfacció .

En resum, tal com diuen Collell i Escudé (2006b), "L'educació de les emocions, el tractament positiu dels conflictes, la mediació escolar, l'aplicació d'un codi disciplinari positiu i en general totes aquelles actuacions adreçades a millorar les relacions personals, configuren un clima de centre que afavoreix el desenvolupament personal i social dels alumnes i el seu èxit escolar, però també el benestar dels docents."

A nivell personal:

Primer de tot, m'agradaria valorar molt positivament l'assignatura *Intervenció Psicopedagògica en els Trastorns del Desenvolupament* exercida a la Universitat de Vic per la professora Joaquina Planella i Morató, autora de diverses investigacions relacionades amb els trastorns de conducta. Gràcies a ella, vaig aprendre molt sobre aquest tema a les seves classes i vaig tenir la gran oportunitat de tenir tutories individualitzades amb ella per obtenir més informació, decidint-me a investigar definitivament sobre els trastorns de conducta i el Suport Conductual Positiu en el meu Treball Final de Grau.

Aquest treball d'investigació, doncs, m'ha aportat a nivell formatiu uns coneixements més amplis i diferents dels quals de forma teòrica he anat desenvolupant durant el grau.

Intentant en cada moment aprendre i extreure el màxim de tots els coneixements nous que he anat adquirint en aquesta investigació, a poc a poc he anat assolint els objectius que volia aconseguir mitjançant aquest treball i les expectatives marcades en un inici. A més, m'ha permès descobrir encara més un àmbit en l'educació pel qual sempre he tingut un gran interès, motivant-me encara més a seguir aprenent, investigant i treballant sobre ell.

En definitiva, penso que oferint un ensenyament de qualitat a les escoles, transmetent una educació integral a tot l'alumnat, permetrà que en un futur, mitjançant una bona educació d'habilitats socials i bones conductes, puguem arribar a ser una societat on es vegin reduïts els conflictes socials derivats de conductes problemàtiques que es podrien haver corregit durant el procés educatiu dels infants.

5. Bibliografia

- BISQUERRA, Rafael; COLAU, Carlos; COLAU, Pablo; COLLELL, Jordi; ESCUDÉ, Carme; PÉREZ-ESCODA, Núria (2014). *Prevención del acoso escolar con educación emocional*. Bilbao: Desclée.
- BRAGADO, Carmen; BERSABÉ, Rosa; CARRASCO, Inés (1999). "Factores de riesgo para los trastornos conductuales, de ansiedad, depresivos y de eliminación en niños y adolescentes." *Psicothema*, núm. 11, p. 939-956.
- BUELGA, Sofía; MUSITU, Gonzalo; MURGUI, Sergio (2009). "Relaciones entre la reputación social y la agresión relacional en la adolescencia." *International Journal of Clinical and Health Psychology*, núm.1, p.127-141.
- COLLELL, Jordi; ESCUDÉ, Carme (2006a). "El acoso escolar: un enfoque psicopatológico." *Anuario de Psicología Clínica y de la Salud*, núm.2, p. 9-14.
- COLLELL, Jordi; ESCUDÉ, Carme (2006b). "Maltractament entre alumnes (II). Administració del CESC- Conducta i Experiències Socials a Classe." *Àmbits de Psicopedagogia*, núm.18, p. 13-21.
- FONT, Josep (2001). "El Suport Conductual Positiu: un model d'intervenció per al tractament de les conductes problemàtiques." *Suports*, núm.1, p.44-54.
- FONT, Josep (2008). "El Suport Conductual Positiu. Una perspectiva pel tractament de les conductes problemàtiques." *Àmbits de psicopedagogia*, núm. 23, p.53-57.
- LAHEY, Benjamin B.; LOEBER, Rolf (1994). "Framework for a developmental model of oppositional defiant disorder and conduct disorder." Dins: *Disruptive behaviour disorders in childhood*. New York: Springer US, p. 139-180.
- LOEBER, Rolf; HAY, D.F. (1997). "Key issues in the development of aggressive and violence from childhood to early adulthood". *Annual Review of Psychology*, núm. 48, p.497-523.
- MATURRANO, E.F.L. (2006). "La investigación cualitativa en educación". *Investigación educativa*, núm. 18, p. 75-85.
- PELEGRIN, Antonia; GARCÉS DE LOS FAYOS, Enrique J. (2008). "Variables contextuales y personales que inciden en el comportamiento violento del niño." *European Journal of Education and Psychology*, núm.1, p. 5-20.

- PITA, S.; VILA, MT.; CARPENTE, J. (1997). "Determinación de factores de riesgo." *Cad Aten Primaria*, núm. 4, p. 75-78.
- PLANELLA, Joaquina (2009). "Les relacions positives en el marc de la prevenció de les conductes problemàtiques en la primera infància." *Suports*, núm. 1, p. 28-35.
- QUIROGA, Susana; PARADISO, Liliana; CRYAN, Glenda; AUGUSTE, Leandro; ZAGA, Darío (2004). Abordaje terapéutico para adolescentes tempranos con conductas perturbadoras: Trastorno Negativista Desafiante y Trastorno Disocial. *XI Jornadas de Investigación*. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires.
- TAMARIT, Javier (2005). Claves para la comprensión e intervención ante las conductas desafiantes en personas con discapacidades del desarrollo. *I Congreso Iberoamericano sobre Discapacidad, Familia y Comunidad*. Buenos Aires: Asociación Amar.

6. Documents electrònics

- GARCÍA, Ángel; ARNAL, Ana Belén; BAZANBIDE, Miren Elisabet; BELLIDO, Cristina; CIVERA, M. Belén; GONZÁLEZ, M. Pilar; PEÑA, Rosa Ana; PÉREZ, Marta; VERGARA, M. Aránzazu (2011). *Trastornos de la conducta*. [en línia] *Una guía de intervención en la escuela*. Accentis. <[http://netq6.educa.aragon.es/articulos/0049-trastornos-de-conducta-una-guc3ada-de-intervencion-en-la-ecuela.pdf](http://netq6.educa.aragon.es/articulos/0049-trastornos-de-conducta-una-gu%C3%ADa-de-intervencion-en-la-escuela.pdf)>. [18/02/2015]
- *Modificación de la conducta* [en línia]. <<http://distancia.upla.edu.pe/libros/psicologia/07/MODIFICACION%20DE%20CONDUCTA.pdf>>. [22/02/2015]
- VERDEJO, M.D; HERRERO, J.M; CARAVACA, M.; ESCOBAR, Solano. *Unidad 23. Intervención educativa en el alumnado con trastornos de conducta* [en línia]. Murcia. <<http://www.equipoautismotgdmurcia.es/intervencion%20educativa%20en%20el%20alumnado%20con%20trastornos%20de%20conducta.pdf>>. [22/02/2015]

7. Annexos

Annex 1

REGISTRE PREVI AMB EL TUTOR O TUTORA

Nom: _____ Aula: _____ Data: _____

Introducció:

Es compartirà amb el tutor o tutora l'objectiu de l'estudi que es pensa obtenir a través del qüestionari (es mostra el qüestionari).

PREGUNTES	QUANTS ALUMNES	NOMS DELS ALUMNES
1. Quins alumnes consideraries que actuen freqüentment com a agressors cap als seus companys o companyes?		
2. Quins alumnes consideres que freqüentment són víctimes d'agressions dels seus companys o companyes?		
3. Quins alumnes consideres que són líders i populars dins de la classe?		
4. Quants alumnes consideres que són freqüentment rebutjats pels companys o companyes?		
5. Quins alumnes consideres que són freqüentment ignorats pels seus companys o companyes?		

Annex 2

CESC-CONDUCTA I EXPERIÈNCIES SOCIALS A CLASSE	
Collell, J. i Escudé, C. (2006). Full per l'investigador o la investigadora.	
Preguntes per als Cicles Mitjà i Superior de Primària	
CONCEPTE	PREGUNTA
1. M'agrada	Amb quins dels nens i nenes de la teva classe t'agrada més anar? Busca tres noms a la llista i escriu els seus números en el full de respostes. Un a cada quadre al costat de la paraula M'AGRADA.
2. No m'agrada	Ara, escriu el número dels tres nens i nenes de la classe amb qui t'agradi menys anar. Potser que la majoria dels teus companys i companyes t'agradin, però potser amb algun t'agradi anar menys que amb els altres. Posa els seus números en el full de respostes.
3. Fa córrer rumors	Busca el número de tres nens i nenes de la classe que parlen malament d'una persona a les seves esquenes o escampen rumors sobre ella perquè no caigui bé als altres, perquè ningú no li estigui amic (fem el gest de parlar a l'orella d'algú i amb l'altre mà com si assenyalem algú).
4. Ajuda als altres	Busca el número dels tres nens i nenes de la classe que ajuden els altres a fer amics, que el van a buscar quan està sol o sola, que fan coses bones per als altres i apunta'ls en el full.
5. Dóna empentes	Busca el número dels tres nens i nenes de la classe que peguen, donen empentes, puntades de peu, estiren els cabells... i apunta'ls en el full.
6. No deixa participar	Busca el número dels tres nens i nenes de la classe que quan s'enfaden amb un nen li diuen: No jugues! i el fan fora del joc, o li diuen als altres que no juguin amb ell. Apunta'ls en el full.
7. Anima als altres	Busca el número dels tres nens i nenes de la classe que intenten animar als altres nens i nenes quan estan tristos, que els agafen de la mà o que els diuen: No ploris. Apunta'ls en el full.
8. Insulta	Busca el número dels tres nens i nenes de la classe que insulten o se'n riuen dels altres i apunta'ls en el full.
Ara anem a veure a qui li passen aquestes coses. Primer s'ha dir qui ho fa i ara es dirà a qui li passa:	
9. A qui dóna empentes?	Busca el número dels tres nens i nenes de la classe que acostumen a rebre empentes, cops, amenaces... dels altres i apunta'ls en el full
10. A qui insulten o ridiculitzen?	Busca el número dels tres nens i nenes de la classe que els altres a vegades els insulten o se'n riuen i apunta'ls en el full.
11. A qui no deixen participar?	Busca el número dels tres nens i nenes de la classe que sovint estan sols, que no els hi fan cas o que els altres no els deixen jugar i els diuen: Tu no jugues!, ni els conviden perquè als seus amics o amigues no els agrada que vagin amb ells. Apunta'ls en el full.
12. Els teus amics o amigues	Busca el número dels tres nens i nenes de la classe que són els teus millors amics i apunta'ls en el full.

Annex 3

CESC-Conductes i Experiències Socials a Classe				
Full de respostes: Cicle Mitjà i Superior de Primària				
Data: _____		Número: _____		
Nom: _____		☐ Nen ☐ Nena		
Nom del tutor o tutora: _____		Classe: _____		
CONCEPTE		RESPOSTES (número de cada company o companya)		
1	M'agrada			
2	No m'agrada			
3	Fa córrer rumors			
4	Ajuda als altres			
5	Dóna empentes			
6	No deixa participar			
7	Anima als altres			
8	Insulta			
9	A qui donen empentes?			
10	A qui insulten o ridiculitzen?			
11	A qui no deixen participar?			
12	Els teus amics o amigues			